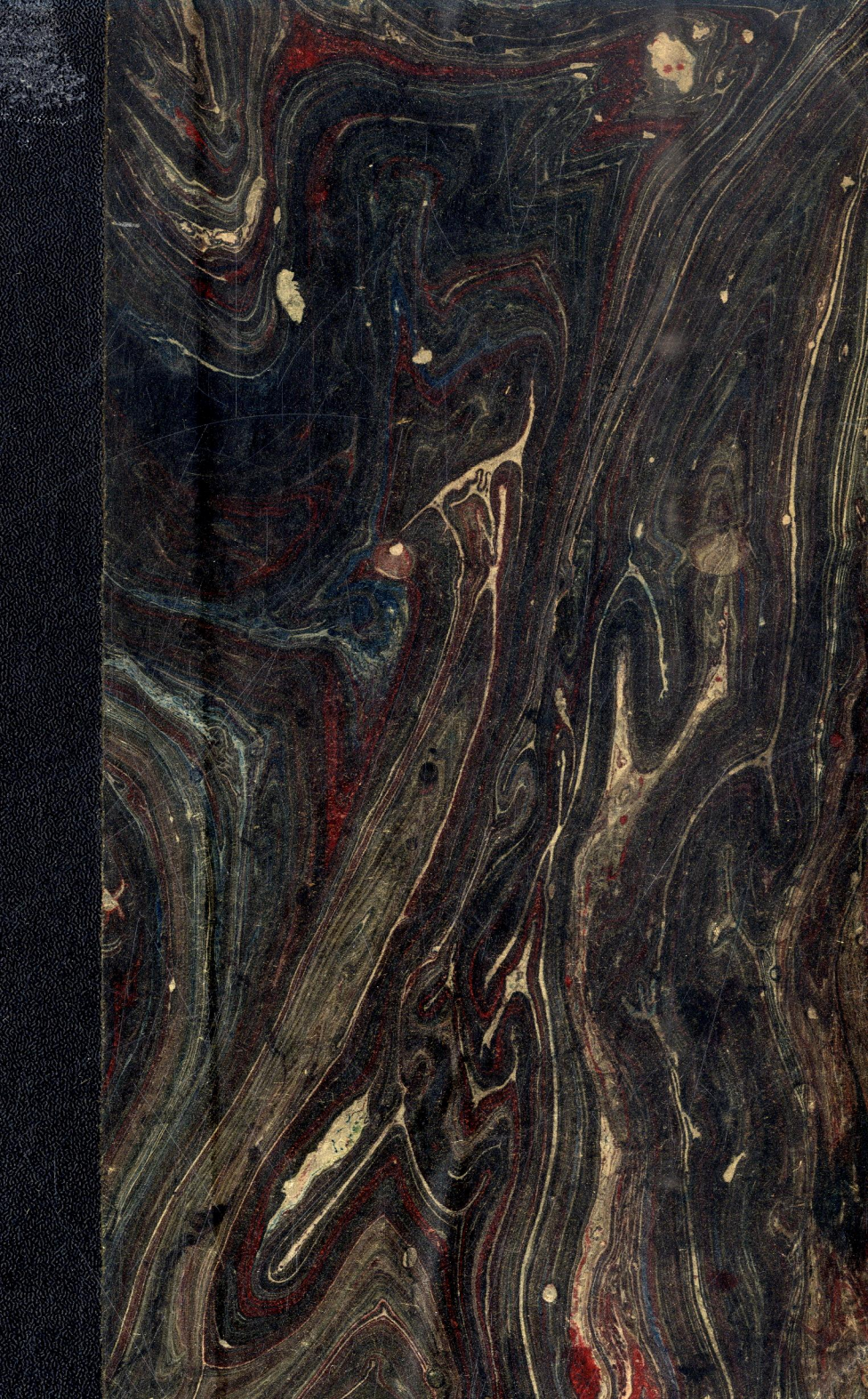
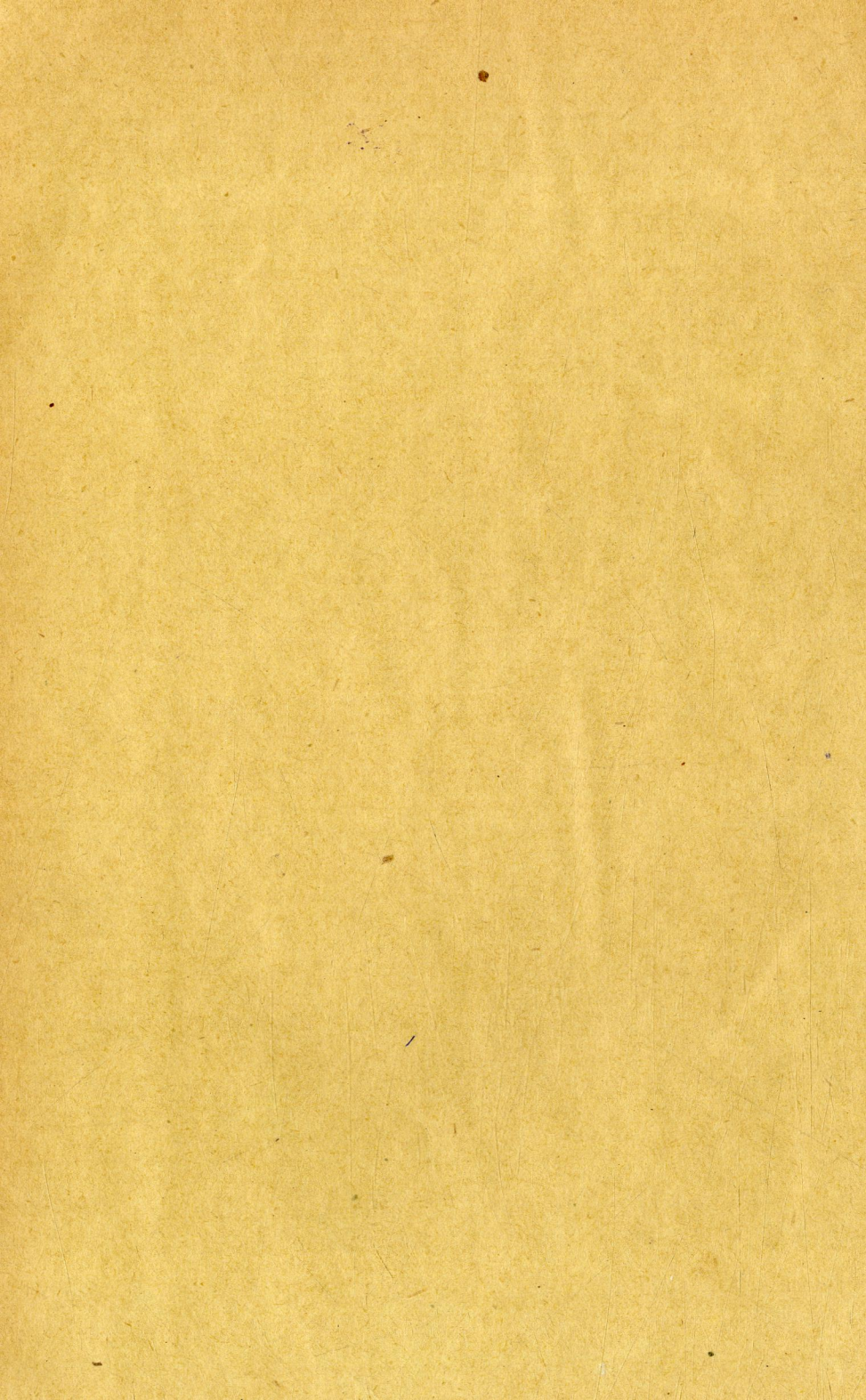

ск 10
Притурка към в. „ИСТИНА“, брой 38 отъ 18 февруари 1931 г.

26.1.31
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЕНЦИКЛИКА „Casti Connubii“

До почитаемитъ братя патриарси, примати, архиепископи, епископи и другитъ редовни духовни началници, които сж въ миръ и общение съ светия Престолъ.

ЗА ХРИСТИЯНСКИЯ БРАКЪ,
погледнатъ отъ гледището на сегашнитъ условия на семейството и обществото, както и на нуждитъ, заблудитъ и пороцитъ, които царятъ понастоящемъ по тоя въпросъ.

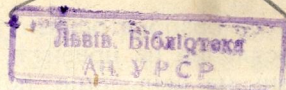
Печатница на В. Ивановъ, София — 1931.

9375,112

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 7143

26. 191.

Пий XI, Папа

Почитаеми братя,

Поздравъ и апостолски благословъ.

У в о д ъ .

Колко е голѣмо достоинството на цѣломъдрия бракъ, може да се познае особено по това, почитаеми братя, че Христосъ Господъ, Синъ на Предвѣчния Отецъ, когато се въплоти въ тѣлото на падналия човѣкъ, въ милостивата промисълъ, съ която пое да възстанови напълно човѣшкия родъ, не само благоволи да включи по особенъ редъ и брака, начало и основа на семейството, па и на цѣлото човѣческо общество, но, следъ като го върна въ първобитната му чистота на Божие установление, Той го въздигна на достоинството на едно истинско и „голѣмо“ тайнство на Новия Заветъ (1 Ефес. 5; 32) и, следователно, повѣри грижитъ за неговото уреждане на Църквата, неговя Обрученица.

За да може, обаче, това възобновяване на брака да произведе желанитѣ плодове у всички народи на свѣта и въ всички времена, нужно е, преди всичко, да бждатъ освѣтлени човѣшкитѣ умове върху истинското Христово учение за брака; следъ това, християнскитѣ съпрузи, вътрешно подкрепени въ слабостъта си отъ Божията благодать, трѣбва да съобразятъ своитѣ мисли и дѣла съ пречистия законъ Христовъ, съ което ще постигнатъ щастие и миръ за себе си и за своето семейство.

За жалость, почитаеми братя, не само Ние съ башински погледъ виждаме отъ това наблюдалище, каквото е Светиятъ Престолъ, но и вие виждате и, безъ съмнение, заедно съ насъ скърбите, защото много хора, забравяйки това божествено дѣло на възстановяване, или напълно не познаватъ голѣмата светость на християнския бракъ, или отричатъ безсрамно, или най-после често я потѣпкватъ съ крака, като се основаватъ на една новя и съвършено извратена нравственостъ. Тѣй като и всрѣдъ вѣрнитѣ започнаха

да се разпространяватъ тия крайно пагубни заблуди и това растение на нравитѣ, като заплашватъ да проникнатъ отъ день на день още по-дълбоко у тѣхъ, ние смѣтнахме за Свой дългъ, като Христовъ Намѣстникъ на земята и въ качеството си на Върховенъ Пастиръ и Учителъ, да издигнемъ апостолски гласъ, за да отклонимъ повѣреното Ни паство отъ отровеното пасбище и, споредъ силитѣ си, да го запазимъ невредимо.

Раздѣление на енцикликата.

И тъй, Ние решихме, почитаеми братя, да побеседваме съ васъ — и чрезъ васъ съ цѣлата Христова Църква, па дори и съ цѣлия човѣшки родъ, — за естеството на християнския бракъ, за неговото достоинство; за благата и изгодитѣ, произлизащи отъ него за семейството и за самото човѣшко общество; за заблудитѣ, противни на тая толкова важна частъ отъ евангелското учение; за пороцитѣ, несъвмѣстими съ съпружеския животъ; и, най-последно, за най-важнитѣ цѣлебни срѣдства, къмъ които трѣбва да се прибѣгва. По тоя въпросъ ще следваме стѣпкитѣ на блаженочившия Лъвъ XIII, Нашия предходникъ, чиято Енциклика *Arcanum*... за християнския бракъ, издадена преди 50 години, съ настоящето си окръжно послание ние усвояваме и потвърждаваме, като заявяваме, че тя запазва пълната си сила и съвсемъ не е остарѣла. Ще изложимъ малко по-подробно нѣкои точки, отъ гледището на условията и нуждитѣ на нашето време.

Католическото учение за брака.

Нека започнемъ, прочее, отъ тая сжщата енциклика, — която е посветена почти напълно на доказването божественото установление на брака, достоинството му като таинство и неразривната му връзка, — като установимъ непоколебимата и ненарушима основа: бракътъ не е установенъ и възстановенъ отъ хората, а отъ Бога; не отъ хората, а отъ Бога, Творецъ на природата, и Исуса Христа, Изкупителъ на сжщата природа, бракътъ е получилъ своитѣ закони, своето утвърждение и своето облагородяване. Тия закони, следователно, не могатъ да бждатъ подложени на човѣшкото усмотрение и не могатъ да бждатъ отмѣнени дори и съ взаимното съгласие на съпрузитѣ. Това е учението на Светото Писание, това е постоянното и всемирно предание на Църквата, това е тържественото опредѣление на Тридентския Съборъ, който провъзгласява и потвърждава съ самитѣ думи на Светото Писание, че неразторгаемостта и постоян-

ството на брачната връзка, както и единството и неизмѣняемостта ѝ, произхожда отъ самия Богъ Създателъ. (Сес. 24)

Независимо, обаче, отъ това, че бракътъ по своето естество е божествено установление, — и човѣшката воля допринася нѣщо за него, и това участие е отъ твърде благороденъ характеръ. И действително, всѣки бракъ, като съединение между опредѣленъ мъжъ и опредѣлена жена, не може да започне да съществува безъ свободното съгласие на двамата съпрузи. И това свободно проявление на волята, съ което дветѣ страни даватъ и приематъ сжщинското право на брачната връзка (**Кодексъ на Ц. пр. 1081, т. 2**) е толкова необходимо за истинското бракосъчетание, че *„не може да бжде замѣстено отъ никака човѣшка власт“* (**Кодексъ на църковното право, пр. 1081, т. 1**). Обаче това свободно волево проявление се изразява само въ факта, дали брачушитѣ се иматъ или нѣматъ действително намѣрение да сключатъ бракъ, и то съ опредѣленото лице; ала естеството на брака напълно се изключва отъ обсега на човѣшката воля, т. е. ако нѣкой сключи вече бракъ, той остава подчиненъ на неговитѣ закони и сжществени свойства. Защото Ангелскиятъ Учителъ, говорейки за съпругеската вѣрностъ и челядъта, казва: *„тия свойства на брака (съпругеската вѣрностъ и челядъта) произхождатъ отъ самия браченъ договоръ, така че, ако нѣкой въ брачното съгласие изкаже нѣщо противно на тѣхъ, нѣма да има истинско бракосъчетание.“* (Св. Тома Аквински, Богословска Сума, ч. III, Доп., въпр. 49, чл. 3).

Следователно, чрезъ брака се съединяватъ и сливатъ душитѣ, и то много по-рано и по-тѣсно отъ тѣлата, а това става не толкова чрезъ привлѣкателността на чувствата или отъ влѣчението на сърдцата, колкото отъ обмисленото твърдо решение на волята; отъ това пъкъ сливане на душитѣ, по Божията воля, произтича свещената и ненарушима брачна връзка. (**Бит. 1; 27-27. 2; 22-23. Мат. 13; 3... Еф. 5, 33...**)

Бракъ и съжителство.

Това свойство на брачния съюзъ е присжще само нему и го различава съвършено, както отъ съжителството на животнитѣ, което става само по силата на слѣпия инстинктъ, лишенъ отъ разумъ и обмислена воля, така и отъ нередовнитѣ човѣшки брачни сношения, които сж лишени отъ всѣкаква истинска и честна връзка на волитѣ и не могатъ да дадатъ никакво право за семейно съжитие.

Отъ това следва, че законната властъ има право и дори истинско задѣлжение да забранява, да осуетява и да наказва срамнитѣ брачни сношения, които сж противни на ра-

зума и на природата. Ако това произлиза отъ самата човѣшка природа, не по-малко сигурно е и туй, за което открито напомняше нашиятъ предходникъ, блаженопочившиятъ папа Лъвъ XIII:

*„Не подлежи на съмнение, че, при избора на житейския пътъ, всѣки има властъ и право да избере едно отъ дветѣ: или да последва съвета на Исуса Христа за девствеността, или да сключи браченъ съюзъ. Никой човѣшки законъ не може да лиши човѣка отъ естественото и първенствуващо право на бракъ, нито да ограничи по какъвто и да е начинъ главната причина на брака, опредѣлена първоначално отъ Божията властъ: „Растете и плодете се!“ (Енц. *Rerum Novarum*, 15 май 1891 год.)*

И тъй, свещената връзка на истинския бракъ е съставена както отъ Божията, така и отъ човѣшката властъ: отъ Бога сж учредяването, законитѣ, целитѣ и благата на брака; отъ човѣка пъкъ, съ Божията помощ и сътрудничество, зависи съществуването на всѣки опредѣленъ бракъ, съ задълженията и благата, опредѣлени отъ Бога, които произтичатъ отъ благородното предаване на собствената личностъ на друго лице и за цѣлия животъ.

I.

Благата на истинския бракъ.

Въ момента, когато се готвимъ да изложимъ, кои сж тия блага на истинския бракъ, блага дарени отъ Бога, Ние си спомняме, почитаеми братя, думитѣ на великия църковенъ учителъ, чиято 1500-годишнина недавна ознаменувахме съ нашата енциклика *Ad salutem*: *„Тия сж благата, — казва Св. Августинъ, — поради които и бракътъ е добъръ: челядь, вѣрностъ, таинство.“ (Св. Августинъ, за съпружеското благо, гл. 24, т. 32).* Че наистина тия три точки съдържатъ ясно същността на християнското учение за брака, светиятъ учителъ го заявява изрично, като казва: **Въ съпружеската вѣрностъ се съдържа задължението да не се влиза въ брачни сношения съ другъ или съ друга; въ челядта — задължението да се посрѣщатъ съ любовъ, да се изхранватъ съ голѣми грижи и да се възпитаватъ богобоязливо; а въ таинството — да не се разторгва бракътъ, а пъкъ тоя, който се раздѣля, да не се свързва брачно съ другъ, дори и заради децата. Такъвъ е законътъ на брака, въ който природата намира славата на плодността, а невъздържаната похотливостъ — своето обуздаване,** (Св. Августинъ, за Битието, къмъ букв. кн. IX, гл. 7, т. 12.)

§ 1. Челядъта.

Достоинството на родителитѣ.

Челядъта, прочее, държи **първото** мѣсто между благата отъ брака. И наистина, самиятъ Създателъ на човѣшкия родъ, Който въ своята благодѣтелностъ благоволи да си послужи съ хората като съ служители за разпространението на живота, заяви това въ земния рай, когато учреди брака и каза на първородителитѣ, и чрезъ тѣхъ на всички бждещи съпрузи: „*Растете и плодете се и напълнете земята*“ (Бит. 1; 28). Сжщото извлѣче и Св. Августинъ отъ думитѣ на Св. Апостола Павла до Тимотея (1 Тим. 5: 14): „*Че бракътъ се сключва за челядъта, така свидѣтелствува Апостолътъ: „Желая по-младитѣ да се омжжватъ“. И като да го запитва нѣкой: „Защо?“ — отговаря веднага: „за да раждатъ деца и да станатъ домакини.“* (Св. Августинъ, *За брачното благо*, гл. 24, т. 32).

За да се оцени голѣмиятъ Божи даръ и превъзходството на брака, достатъчно ще бжде да се разгледа достоинството на човѣка и възвишеностъта на неговата целъ. Човѣкътъ превъзхожда всички други видими твари съ възвишеностъта на своя разумъ. При това, Богъ пожела да се раждатъ хората не само, за да сжществуватъ и изпълнятъ земята, а много повече, за да почитатъ Бога, да го познаватъ, да го обичатъ и да му се наслаждаватъ вѣчно въ небето. Вследствие на чудното възвишение на човѣка, извършено отъ Бога въ свѣрхестествения миръ, тази целъ превъзхожда всичко, което околото е видѣло, ухото е чуло и сърдцето е пожелало. (Ср. I Кор. 2; 9). Отъ тукъ ясно се прозира, че децата, родени чрезъ всемогществото Божие, при съдействието на съпрузитѣ, сж едновременно даръ отъ Божествената Доброта и цененъ плодъ на брака.

При това, християнскитѣ родители ще разбератъ, че тѣ не сж призовани само да разпространяватъ и запазватъ човѣшкия родъ на земята, че не сж предназначени дори да създаватъ каквито и да сж почитатели на истинския Богъ, а да даватъ синове на Църквата, да раждатъ съжителци, светци и приятели на Бога (ср. Еф. 2; 19), за да расте всѣки день повече народътъ, отдаденъ да почита Бога и нашия Спасителъ. Наистина, християнскитѣ съпрузи, дори и ако сами сж посветени, не могатъ да предадатъ светостъта си на своитѣ чедра: природното детераждаване, напротивъ, стана пжтъ на смъртъта, чрезъ който първородниятъ грѣхъ се предава на децата; обаче тѣ все пакъ запазватъ нѣщо отъ положението на първата брачна двойка въ земния рай: тѣ могатъ да предложатъ рожбитѣ си на Църквата, за да ги

възроди тая любеща майка за свърхестествената правда чрезъ очистителната вода на Кръщението, за да ги направи живи членове на Христа, участници на вѣчния животъ и най-после причастници на вѣчната слава, къмъ която всички ние се стремимъ отъ дъното на сърдцето си.

Ако една истински християнска майка размисли за това, тя ще разбере лесно, че се отнасятъ за нея, но въ по-възвишенъ и по-утешителенъ смисълъ, следнитѣ думи на Изкупителя: *„Жена, следъ като роди младенецъ, отъ радость не помни вече мъжитѣ, защото се е родилъ човѣкъ на свѣта.“* (Иоан. 16; 21). Следъ като превъзмогне всички болки, всички грижи, всички тяжести на майчинството, съ много по-голѣмо право и по-свето отъ римската матрона, майка на Гракхитѣ, християнската майка ще се похвали въ Господа за цвѣтуция вѣнецъ отъ рожби. Впрочемъ, двамата съпрузи, които сж получили отъ Бога съ радость и благодарностъ тия деца, ще ги смѣтатъ като дарование Божие, повѣрено имъ не за личния имъ интересъ и за изключителния земенъ интересъ на Държавата, а дарование, което въ сждния день трѣбва да бжде повърнато Богу, заедно съ плода, що е принесло.

Християнското възпитание.

Съ благодеянието на рождението не се завършва, обаче, благото на челядъта: къмъ него трѣбва да се добави едно ново благодеяние — нормалното възпитание на детето. Въпрѣки премъдростъта си, Богъ би промислилъ недостатъчно за сждбата на децата и на цѣлия човѣшки родъ, ако не дадѣше на ония, които раждатъ, още и правото и задължението да възпитаватъ. И действително, всички знаятъ, че детето, оставено само на себе, не може да задоволи всичкитѣ си естествени нужди; толкозъ повече то не може да промисля за потрѣбнитѣ на свърхестествения животъ: дълги години то се нуждае отъ подкрепата на други — отъ образование и възпитание. Очевидно е, прочее, съобразно съ изискванията на природата и на Божествения редъ, че това право и това задължение принадлежатъ преди всичко на ония, които съ рождението сж започнали дѣлото на природата; на тѣхъ е абсолютно забранено да оставятъ незавършено наченатото дѣло и да изложатъ детето на сигурна гибель. Впрочемъ, въ брака, който свързва съ неразривна връзка родителитѣ, е промислено най-успѣшно за това тъй нужно възпитание на децата, защото съ тая връзка родителитѣ винаги иматъ възможностъ да работятъ заедно за децата, като си оказватъ взаимна помощъ.

На друго мѣсто изложихме подробно въпроса за християнското възпитание на младежъта (Енцикл. *Divini illius Magistri*, 31 дек. 1929 г.); нека резюмираме всичко това въ

думитѣ на Св. Августина, приведени по-горе: „Що се отнася до децата, тѣ трѣбва да се приематъ съ любовъ и да се възпитаватъ богобоязливо“ (Св. Августинъ, за Бит. IX, гл. 7. т. 12); сжщото се казва сбито и въ Каноническото право: „първата целъ на брака е раждането на деца и тѣхното възпитание“. (Код., пр. 1013, т. 1.)

Най-после, не бива да се замълчи, че ако това двойно задължение, тѣй почетно и тѣй важно, е наложено на родителитѣ за благо на децата, всѣко честно използване на правото, дадено отъ Бога, за създаване на нови животи, е право и привилегия само на брака, съобразно съ реда, установенъ отъ самия Създателъ и отъ естествения законъ. Обаче това право трѣбва напълно да се ограничи само въ свещенитѣ рамки на брака.

§ 2. — Съпружеската вѣрностъ.

Второто благо отъ брака, за което споменахме заедно съ Св. Августина, е **съпружеската вѣрностъ**, т. е. взаимната вѣрностъ на съпрузитѣ при изпълнението на брачния договоръ, така че това, което чрезъ брака, утвърденъ чрезъ Божия законъ, е дължимо само на съпруга, не може да му се отказва, нито да се позволява на трето лице; сжщо така не може да се позволява и на самия съпругъ онова, което е противно на Божественото право и на Божественитѣ закони и е чуждо на съпружеската вѣрностъ, и като така не може никога да се позволява.

Съвършеното единение.

Затова тази съпружеска вѣрностъ изисква преди всичко съвършеното брачно единение, което създаде самиятъ Творецъ чрезъ примѣра на нашитѣ прародители, като пожела той бракъ да бѣде между единъ мжжъ и една жена. Макаръ впоследствие върховниятъ Божественъ законодателъ да е смекчилъ временно тоя първоначаленъ законъ, напълно е сигурно, че евангелскиятъ законъ възстанови изцѣло това пълно първоначално единство и премахна всѣко смекчение: Христовитѣ думи и неизмѣнното учение на Църквата, както и практиката ѝ, доказватъ това до очевидностъ. Съ право, следователно, Светиятъ Тридентски Съборъ заяви тържествено: „Христосъ Господь още по-ясно поучи, че съ тая връзка сомо две лица сж по-тѣсно свързани, като каза: „И тѣй, не сж вече две, а само една плътъ“. (Трид. Съб. сес. 24).

Господь Нашъ Исусъ Христосъ осжди не само всѣка форма на многоженството и многомжжието, — били тѣ последователни или едновременни, — не само всѣко друго външно

непозволено деяние, но, за да осигури напълно ненарушимостта на свещенитѣ предѣли на брачния съюзъ, Той забрани сжщо и доброволнитѣ мисли и пожелания по тия предмети: „Азъ пъкъ ви казвамъ, че всѣки, който поглежда на жена съ пожелание, вече е прелюбодействувалъ съ нея въ сърдцето си“. (Мат. 5, 28). Тия думи на Нашия Спасителъ не могатъ да се обезсилятъ дори и съ съгласието на другия съпругъ, защото съ тѣхъ се изразява единъ Божественъ и естественъ законъ, който не може да бжде нарушенъ или обезсиленъ отъ никоя човѣшка воля. (Ср. Декретъ на Св. Служба, 2 мартъ, 1679 год., предл. 50).

Нѣщо повече дори: за да блѣсне благо то на съпружеската вѣрностъ още по-ярко, интимнитѣ сношения между самитѣ съпрузи трѣбва да носятъ печата на цѣломъждрието, за да се отнасятъ въ всичко съобразно съ Божествения и естественъ законъ и да следватъ винаги премъдрата и все-света воля на Твореца съ чувство на дълбока почитъ къмъ Божието дѣло.

Съпружеската любовъ.

Това, което Св. Августинъ тѣй сполучливо нарича *вѣрностъ на цѣломъждрието*, ще стане по-лесно, и дори по-приятно, като се разгледа отъ друга гледна точка — чрезъ съпружеската любовъ, която прониква всички задължения на брачния животъ и която въ християнския бракъ държи първенството на благородството: „Защото съпружеската вѣрностъ изисква отъ мъжа и жената да бждатъ свързани съ особена любовъ — света и непорочна; тѣ не бива да се обичатъ като прелюбодейцитѣ, а както Христосъ възлюби Църквата; това предписва Апостолътъ, като казва: „Мъже, обичайте женитѣ си, както Христосъ обикна Църквата си.“ (Еф. 5; 25. Ср. Кол. 3; 19). А Христосъ обикна съ безгранична любовъ Църквата си, но не за лична облага, а единствено за ползата на своята Обрученица“ (*Римски катихизисъ*, II, гл. 8, въпр. 24). Ние имаме предъ видъ, следователно, не такава любовъ, която се основава единствено на плътското влѣчение и скоро преминава, или пъкъ само на гальовнитѣ думи, а любовъ на душевното единение и сливане, която се проявява и въ външни дѣла, защото любовта се доказва съ проявленията си навънъ (Ср. Св. Григ. Вел., беседа XXX, върху Ев. Иоанъ, 14; 23—31, т. 1). Тия деяния въ семейното общество не се съдържатъ само въ взаимната подкрепа, тѣ трѣбва да се стремятъ къмъ нѣщо по-възвишено, което да бжде главната целъ — съпрузитѣ да си помагатъ взаимно въ образуването и усъвършенствуването на вътрешния човѣкъ; тѣхнитѣ всѣкидневни отношения ще ги улеснятъ по тоя начинъ да напредватъ все повече въ практикуването на добродетелитѣ, а особено

да се въздигатъ въ истинската любовъ къмъ Бога и ближния — тая добродетель, която — въ края на краищата — съдържа „цѣлия законъ и пророцитѣ“ (Мат. 22; 40). Съ една дума — всички хора, които и да сж тѣ и каквото честно житейско поприще и да сж си избрали, могатъ и сж длъжни да подражаватъ на най-съвършения примѣръ на всѣка светостъ, даденъ ни отъ Бога, а именно Господа Нашъ Исуса Христа, и съ Божията подкрепа да достигнатъ до върха на християнското съвършенство, както ни доказватъ примѣритѣ на толкозъ светци.

Въ това взаимно вътрешно усъвършенствуване, въ тая готовность на съпрузитѣ да си помагатъ единъ другъ за светъ животъ, се съдържа въ известна смисълъ, и съ право, — както учи Римскиятъ катихизисъ (ср. Римски кат. ч. II, гл. VII, въпр. 13), — една отъ главнитѣ причини и цели на брака, стига да се разбира бракътъ не въ тѣсния смисълъ — установлението за подходящото създаване на челядь и възпитанието ѝ — а въ по-широкъ смисълъ — общността, съжитието и общението за цѣлъ животъ.

Съ същата тази съпружеска любовъ трѣбва да се съобразяватъ и останалитѣ брачни права и задължения, така че казаното отъ Апостола да бжде не само законъ на справедливостъта, а и мѣрило на любовта: „Мжжътъ да отдава на жена си дължимата любовъ; сжщо и жената — на мжжа“ (I Кор. 7; 3).

Редътъ на любовта.

Като се затвърди най-последъ семейното общество съ връзката на тая любовъ, по необходимостъ въ него ще господствува това, което Св Августинъ нарича *редъ на любовта*. Този редъ изисква, отъ една страна, мжжътъ да има първенство предъ съпругата и децата, а отъ друга — готовността на жената въ подчинението и послушността, но не по насилие, а както я препоръчва Апостолътъ: „Вие жени-тѣ, покорявайте се на мжжетѣ си, като на Господа, защото мжжътъ е глава на жената, както и Христосъ е глава на Църквата“. (Еф. 5; 22—23).

Обаче това подчинение не отрича нито отнема свободата, за която жената има пълно право, било поради благородността на човѣшката си личностъ, било поради превъзвишеното си звание на съпруга, майка и другарка; то не я задължава сжщо да задоволява всички прищѣвки на мжжа, когато тѣ сж несъобразни съ разума и съ достоинството на съпругата; най-последъ, това подчинение не влѣче следъ себе приравняването на съпругата къмъ малолѣтнитѣ лица, на които обикновено не се позволява свободно да упражняватъ правата си, било поради липса на зрѣлъ разсъдъкъ, било било поради неопитностъ въ житейскитѣ работи. Под-

чинението, обаче, забранява прекалената свобода, която пренебрегва семейното благо; не позволява въ тѣлото на семейството да се отдѣля сърдцето отъ главата, което заплашва съ гибелъ и неминуемо разорение цѣлото тѣло. Ако мъжътъ е главата на семейството, жената е неговото сърдце: както мъжътъ държи първенството на управлението, така и жената може и трѣбва да си присвои първенството на любовта.

Иерархията въ семейството.

Що се отнася пъкъ до степенъта и вида на подчинението на жената къмъ мъжа, то може да бжде различно, споредъ разновидността на лицата, мѣстото и времето. Така напр. ако мъжътъ занемари своитѣ обязанности, жената трѣбва да го замѣсти въ управлението на семейството. Обаче никога и никъде не е позволено да се преобръща наопаки или да се накарнява съществениятъ строй на самото семейство и неговиятъ законъ, твърдо установенъ отъ Бога.

Нашиятъ предшественикъ, блаженопочившиятъ Лъвъ XIII, въ приведената по-горе енциклика за Християнския бракъ, говори твърде мъдро за съблюдаването на тоя редъ между съпругъ и съпруга: „Мъжътъ е ръководителъ на семейството и глава на жената, която, обаче, бидейки плътъ отъ неговата плътъ и кость отъ костьта му, не трѣбва да бжде подчинена и послушна на мъжа като слугиня, а като другарка, т. е. по такъвъ начинъ, че нейното подчинение да не я лишава отъ приличието и достоинството ѝ. Но въ него, който управлява, и въ нея, която се подчинява, — понеже възпроизвеждатъ — единиятъ образа на Христа, а другата — тоя на Църквата, — любовта Божия да бжде постоянна ръководителка на тѣхнитѣ обязанности“.

(Енци. Arcanum, 10 февр. 1880 г.)

Тия сж, прочее, добродетелитѣ, които съставятъ благото на съпружеската вѣрность: единение, цѣломъдрие, благородно и достойно подчинение. Тия думи изразяватъ благата на брачната връзка, които носятъ и осигуряватъ мира, достоинството и щастието на брака. Не е чудно, следователно, че благото на съпружеската вѣрность винаги е било причислявано къмъ ценнитѣ благодѣяния, свойствени на брака.

§ 3. — Великото таинство.

Но съвокупността отъ толкова блага се допълня и увѣнчава съ това благо отъ християнския бракъ, което съ думитѣ на Св. Августина нарекохм **таинство**: съ него се изразява както неразторгаемостта на брачната връзка, така и възви-

шеността на брачния договор, който Христосъ е въздигналъ до степенъта на ефикасенъ знакъ на благодатта.

„Коего Богъ е съчеталъ...“

Преди всичко, самъ Христосъ настоява за неразторгаемата връзка на брачния договоръ, като казва: „*Коего Богъ е съчеталъ, човѣкъ да го не разлжчва*“ (Мат. 19; 6) и още: „*Всѣки, който напуска жена си, и се жени за друга, прелюбодействува: и всѣки, който се жени за напусната отъ мжжъ, прелюбодействува.*“ (Лук. 16; 18).

Именно въ тая неразторгаемостъ Св. Августинъ полага това, което той нарича *благо на тайнството*, като казва недвусмислено; „*Въ тайнството пѣкъ се има предъ видъ следното: бракътъ да не се разторгва, и отстранениятъ или отстранената, да не се свързва съ друга, дори и заради челядта.*“ (Св. Августинъ, *За Бит., къмъ букв., кн. IX, гл. 7, т. 12*).

Тази ненарушима неразторгаемостъ, макаръ и да не е пълна въ всѣки бракъ, е присъща на всѣко истинско бракосъчетание, защото думитъ на Христа: „*Коего Богъ е съчеталъ, човѣкъ да го не разлжчва*“, казани за брака на прародителитъ, — образецъ на всички бждещи бракове, — по необходимостъ се отнасятъ абсолютно за всички истински женитби. При все че преди Христа първоначалната възвишеностъ и строгостъ на закона е била смекчена до такава степенъ, че Моисей позволилъ на самитъ граждани на Божия народъ, поради твърдостта на тѣхното сърдце, да даватъ при известни обстоятелства на отстраненитъ жени записката за напусчане, — Христосъ, възъ основа на правото си на върховенъ Законодатель, отмѣни това позволение за по-голѣма свобода и възстанови въ пълната му сила първоначалния законъ, съ думитъ, които никога не бива да се забравятъ: „*Коего Богъ е съчеталъ, човѣкъ да го не разлжчва*“. Много мъдро, следователно, Пий VI, блаженопочившиятъ Нашъ предходникъ, е отговорилъ на епископа на Агра: „Отъ това явствува, че бракътъ, дори и въ онова природно състояние и много по-рано — преди да бже въздигнатъ до достоинството на истинско тайнство, е билъ установенъ отъ Бога така, че е включвалъ постоянството и неразторгаемостта на връзката, която затова не може да бже развързана отъ никой граждански законъ. Затова именно, макаръ признакътъ на тайнството да може да се отдѣли отъ брака, както въ брачната връзка на нехристиянитъ, при все това тази връзка запазва и трѣбва непременно да запази признака си на неразторгаемостъ, който отъ началото тѣй тѣсно е свързанъ, по Божия законъ, съ брака, че не може да бже отмѣненъ отъ никоя гражданска властъ. И тѣй, всѣки бракъ или се сключва така, че е истинско бракосъчетание, — и тогава съ

него е свързанъ установениятъ отъ Бога признакъ на абсолютна неразторгаемостъ, или пъкъ се предполага сключенъ безъ това свойство, — и тогава той не е истински бракъ, а незаконна връзка, по обекта си противна на Божия законъ, и като така не може нито да се сключи, нито да съществува.“ (**Пий VI. Рескриптъ до владиката на Агра. (Егеръ) 11 юл. 1789 год.)**)

Ако ли пъкъ изглежда, че тая неразторгаемостъ допуска изключения, макаръ и твърде рѣдки, както напр. въ нѣкои природни бракове, сключени само между нехристияни, или още между вѣрни Христови чада — бракове сключени, но не консумирани — това изключение не е подвластно на човѣшката воля, нито на коя да е човѣшка властъ, а на Божествения законъ, чиято единствена пазителка и тълкувателка е Църквата Христова. Обаче такава властъ не може да се упражни никога и по никаква причина по отношение на християнски бракъ, който е сключенъ и консумиранъ. И действително, въ такъвъ единъ бракъ не само брачниятъ договоръ получава своята пълнота, но въ него блѣсва и ненакѣрнимата неразторгаемостъ, която не може да бѣде нарушена отъ никоя човѣшка властъ.

Вжтрешна причина на неразторгаемостта.

Ако бихме искали да изследваме съ дължимата почитъ вжтрешната причина на тая Божия воля, лесно бихме я намѣрили, почитаеми братя, въ таинственото значение на християнския бракъ, което е включено въ своята пълнота и свършенство въ консумирания между вѣрнитѣ бракъ. Споредъ думитѣ на Апостола въ Посланието до Ефесяни — за което споменахме въ началото — християнскиятъ бракъ изобразява онова пресъвършено единение между Христа и Църквата: „Тази тайна е велика; но азъ говоря за Христа и за Църквата.“ (**Еф. 5; 32**). Това пъкъ единение не може да се наруши отъ нищо, докато живѣе Христосъ и Църквата чрезъ Него. Сжщото учи и Св. Августинъ съ думитѣ: „Това таинство се пази въ Христа и въ Църквата, така че живъ съпругъ въ вѣки да не се раздѣля чрезъ разводъ отъ жива съпруга. Това таинство се съблюдава тъй строго въ Божия градъ... т. е. въ Църквата Христова... че, макаръ хората да се омжжватъ и женятъ за раждане на деца, не е позволено да се напуска и безплодна жена, за да се вземе плодъ. Ако, прочее, нѣкой направи това, той ще бѣде виновенъ за прелюбодеяние, не по закона на тоя свѣтъ — който допуска, безъ да бѣде нарушенъ, да се сключва новъ бракъ; което Господъ свидетелствува, че и Моисей е позволилъ на израилтянитѣ поради коравосърдечието имъ — той ще бѣде виновенъ по закона на Евангелието; прелюбо-

дейка ще бжде и жената, ако се омжжи за другъ.“ (Св. Августинъ, **За брака и прелюб.**, кн. I, гл. X).

Изгодитъ отъ неразторгаемостта на брака.

Колко многобройни и голѣми сж изгодитъ отъ неразторгаемостта на брака, това може да го разбере безъ особено усилие всѣки, който макаръ и бѣгло се замисли както за доброто на съпрузитъ и децата, така и за благоденствието на човѣшкото общество. Преди всичко, въ тая неразторгаемостъ съпрузитъ иматъ сигуренъ печатъ на постоянството, което се изисква естествено отъ благородното предаване на собствената личностъ и отъ тѣсното единение на сърдцата, тъй като истинската любовъ никога не отпада (**I Кор. 13:8**). Освенъ това, върху неразторгаемостта се основава твърдата крепостъ на непорочното цѣломъдрие противъ пристѣпнитъ на вътрешни и външни прелѣщения, когато тѣ нападатъ съпрузитъ. Съ нея се прегражда пътя на всѣки страхъ и боязнь — породенъ отъ нещастие или старостъ — за изгубване на съпруга, а вмѣсто страхъ и опасения въ сърдцето зацарява спокойна сигурностъ. Мисълта за неразторгаемата връзка твърде успѣшно поддържа още достоинството на съпрузитъ и взаимната подкрепа. Тя имъ напомня, че сж сключили бракъ не за преходни изгоди, нито за задоволяване внушенията на страстта, а че сж си подали ръка на взаимно сътрудничество за постигане възвишени и вѣковѣчни цели и че това сътрудничество може да бжде прекъснато само отъ смъртта. Тази ненакърнима връзка чудно смоага и за отхранването и възпитанието на децата — което трѣбва да продължи много години —, тъй като съпрузитъ сж обединени сили по-лесно ще могатъ да понесатъ тежобата отъ тия важни и продължителни задължения. Не по-малко изгоди произтичатъ отъ нея и за цѣлото човѣшко общество. Отъ опитъ знаемъ, че непорочната връзка на брака допринася твърде много за непорочността на общежитието и за общественото благонравие; това пъкъ осигурява благоденствието и добруването на държавата, защото е ясно, че такава е държавата, каквито сж семействата и хората отъ които е съставена, като тѣлото отъ членоветъ. Следователно, както за частното благо на съпрузитъ и децата, така и за общественото благоденствие иматъ голѣми заслуги ония, които доблестно защитаватъ ненакърнимостта на брачната връзка.

Таинствената благодать.

Въ *благо*то — *таинство* сж включени, освенъ неразторгаемостта на връзката, още много други по-възвишени блага — означени много успѣшно съ самата дума *таинство*, която за християнитъ не е праздно и безъ значение име,

тъй като Христосъ Господь — „установитель и усъвършителъ на тайнствата“ (Трид. Съб. сес., 24), като въздигна брака до степенъта на истинско и собствено новозаветно таинство, направи го наистина знакъ и източникъ на оная особена вътрешна благодать, съ която „усъвършенствува природната любовъ, потвърди неразривното ѝ единство и освети съпружитѣ“ (Трид. Съб., сес. 24).

И понеже Христосъ каприва отъ самото валидно брачно съгласие между върнитѣ единъ знакъ на благодатьта, признакътъ на таинство е тъй тѣсно свързанъ съ християнския бракъ, че не може да съществува истинско бракосъчетание между кръстени хора, „което същевременно да не бжде и таинство“ (Код. Ц. Пр., прав. 1012).

Други блага отъ брака.

И тъй, само съ това, че върнитѣ искрено даватъ такова съгласие, тѣ си отварятъ съкровищницата на таинственитѣ благодати, отъ гдето ще почерпять нуждната свърхестествена подкрепа, за да изпълняватъ своитѣ длъжности и задължения върно, свето и постоянно до самата смъртъ.

Защото това Таинство у ония, които не му противопоставятъ положителна прѣчка, не само увеличава осветителната благодать, която е постояненъ източникъ на свърхестествения животъ, но още добавя и особени духовни блага, благородни душевни потици и зачатъци на благодатьта, като укрепява и усъвършенствува природнитѣ сили, за да могатъ съпружитѣ не само да схващатъ съ ума си, но и да чувствуватъ вътрешно, да преценяватъ съ твърда воля и да изпълняватъ всичко, което е свързано съ брачния животъ и съ неговитѣ цели и задължения; най-последно, това таинство имъ дава право да прибѣгватъ до помощта на действащата благодать, колчемъ ще иматъ нужда отъ нея, за да изпълняватъ задълженията си като съпрузи.

Съдействието съ благодатьта.

Не бива, обаче, да се забравя, че е законъ на Божието Провидение въ свърхестествения редъ, какво върнитѣ, следъ достигане ползуването отъ разума, не могатъ да получатъ пълнотата на плодоветѣ отъ Тайнствата, ако не съдействуватъ съ благодатьта. Затова и благодатьта на брака ще остане като безполезенъ, скритъ въ земята талантъ, ако съпружитѣ не упражняватъ свърхестественитѣ си мишци и не развиватъ зародишитѣ на благодатьта, що сж получили. Ако ли пъкъ съпружитѣ вършатъ, каквото зависи отъ тѣхъ, за да съдействуватъ на благодатьта, ще могатъ да понесатъ тежеститѣ на брака и задълженията му и съ това тъй велико Таинство ще бждатъ подкрепени, осветени и като по-

светени. Защото, споредъ учението на Св. Августина, както чрезъ Кръщението и Свещенството човѣкъ се избира и подпомага, за да води християнски животъ или да изпълнява иерейската служба, безъ да бжде никога лишенъ отъ тѣхната таинствена подкрепа, — сжщо така, макаръ не чрезъ таинственото начертание (характеръ), вѣрнитѣ, които веднѣжъ сж свързани чрезъ връзката на брачния съюзъ, не могатъ да бждатъ лишени отъ таинствената подкрепа и връзка. Нѣщо повече: както добавя сжщиятъ светъ Учителъ, тая свещена връзка се носи и отъ съпрузитѣ-прелюбодейци, но, разбира се, не за благодатната слава, а за осжждане поради грѣха, *„както душата-отстѣпница, като разторгнатата отъ съюза съ Христа, дори и кога по загуби вѣрата, не се лишава отъ таинството на вѣрата, която е получила чрезъ купельта на възрождението.“* (Св. Августинъ, за брака и похотѣта, кн. I, гл. 10).

Образътъ на божественото единение.

Сжщитѣ съпрузи, не свързани и спѣнати, а украсени и подкрепени отъ златната верига на Таинството, не само по силата и значението на Таинството, но и споредъ своята воля и благонравие, ще употребятъ всичкитѣ си усилия, за да стане бракътъ имъ и да пребжде винаги живъ образъ на плодотворното единение на Христа съ Църквата, — единение, което сигурно е почитаемото Таинство на най-свършената любовъ.

Ако всичко това, почитаеми братя, се обмисли внимателно и съ жива вѣра, ако тия възвишени блага на брака — челядь, вѣрностъ и таинство, се освѣтлятъ по надлеженъ начинъ, никой не ще да може да се спре предъ удивлението заради Божествената премждростъ и светостъ и Божието Провидение, което тѣй щедро е промислило не само за достоинството и щастието на съпрузитѣ, но и за подържането и разпространението на човѣшкия родъ, и то само чрезъ непорочния и свещенъ съюзъ на брачното единение.

II.

Пристѣпнитѣ срещу непорочния бракъ.

Като разглеждаме всичкитѣ превъзходства на цѣломждрия бракъ, съ болка на сърдце констатираме, почитаеми братя, че това божествено установление, особено въ наши дни, често и почти навсѣкжде се презира и омаловажава.

И действително, не вече тайно и скрито, но явно и публично, безъ никакъвъ срамъ, се потѣпква съ крака и дрѣзъ

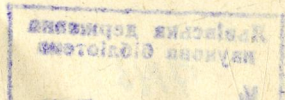
ко се осмива светостта на брака, устно и писмено, съ всевъзможни театрални представления, съ романи, повести и разкази, съ кинематографически филмове, съ радиофонни предавания, — съ една речъ чрезъ най-новитѣ открития на науката. Превъзнасятъ се и възхваляватъ, напротивъ, разводитѣ и прелюбодеянията, както и най-отвратителнитѣ пороци; ако ли пъкъ не се отива до тамъ, тѣ се изобразяватъ съ такива краски, че по-скоро се оправдаватъ и обезвиняватъ. Има и книги, които безъ свѣтъ се наричатъ научни съчинения, а въ сжщностъ често носятъ външната одежда на науката само за да намѣрятъ по-лесенъ достъпъ за проникване. Въ тия съчинения се излагатъ такива учения, които се разтръбятъ като чудеса на модерния духъ — на тоя именно духъ, който се грижелъ само за истината, а пренебрегвалъ всичкитѣ мними предразсѣдъци на старото време: къмъ тия тѣй наречени предразсѣдъци модернитѣ причисляватъ и захвърлятъ сжщо и полученото по предание християнско учение за брака.

Тия учения се внушаватъ постепенно на хора отъ всички съсловия и състояния — на богати и бедни, на работници и господари, на учени и неучи, на неженени и свѣрзани чрезъ брака, на богопочитатели и безбожници, на стари и млади: особено изкусни сж примкитѣ, що се поставятъ за младитѣ, най-лесно уловимитѣ жертви.

Единъ свещенъ дългъ.

Наистина, не всички привърженици на новитѣ идеи гледатъ последнитѣ заключения въ полза на необузданата плътска похоть: има между тѣхъ такива, които проявяватъ желание да се спратъ на половинъ пътъ, като мислятъ, че само въ нѣкои предписания на Божествения и природенъ законъ трѣбвало да се отстъпи въ полза на модерния вѣкъ. Но и тия последнитѣ, съзнателно или не, сж пратеници на оня нашъ душевенъ врагъ, който винаги се мжи да посѣе плѣввели между житото (ср. **Мат.**, 13; 25). Затова Ние, когото Домакинътъ постави за пазачъ на нивата Си и на когото е възложена свещената задача да бди, за да не бжде задушено доброто семе отъ плѣвелитѣ, Ние смѣтаме, че къмъ Насъ сж отправени отъ Светия Духъ важнитѣ напомнования, съ които Апостолътъ се обръща къмъ любимия си ученикъ Тимотей: *„Но ти бодърствувай... Службата си добре изпълни... Проповѣдвай словото, настоявай на време и не на време, изобличавай, запретявай, увещавай съ голѣмо дълготърпение и поука.“* (**II Тим.** 4; 2—5).

И понеже, за да се отбѣгнатъ кознитѣ на врага, преди всичко е нужно тѣ да бждатъ открити и е полезно да бждатъ предупредени за тия пристѣпи непредпазливитѣ хора, Ние не можемъ съвсемъ да замълчимъ за тѣхъ, защото се

ржководимъ отъ благото и спасението на душитѣ, макаръ иначе да бихме предпочели и да не именуваме тия беззакония, „*както подобава на светии*“. (Еф. 5; 3).

Коренитѣ на злото.

Ако потърсимъ коренитѣ на злото, ще намѣримъ, че главниятъ имъ източникъ се крие въ тѣхнитѣ теории на брака, който не билъ учреденъ отъ Създателя на природата, нито издигнатъ отъ Господа Нашъ Исуса Христа до степенъта на истинско таинство, а се представлява отъ тѣхъ като едно чисто човѣшко изобретение. Едни твърдятъ, че въ природата и законитѣ, що я управляватъ, не сж открили никакъвъ признакъ на брака, а само сж констатирали една възпроизводителна способностъ и тѣсно свързанъ съ нея силенъ инстинктъ за удовлетворяването ѝ, както се случи. Други, обаче, подържатъ, че въ човѣшката природа се криятъ известни принципи — нѣщо като зачатъци на истински бракъ, и то въ тоя смисълъ, че ако хората не се свързватъ брачно съ известна трайна връзка, не би се достатъчно промислило за достоинството на съпрузитѣ и за природната цель — възпроизвеждането на рода и възпитанието на децата. И все пакъ, и последнитѣ твърдятъ, че сжщинскиятъ бракъ, доколкото излиза вѣнъ отъ рамкитѣ на тия зачатъци, при стечението на много обстоятелства, билъ изобретение само на човѣшкия умъ и установление изключително на човѣшката воля.

Гибелнитѣ последици.

Че всички тия хора дълбоко се заблуждаватъ и сж се отклонили по срамни пѣтища далечъ отъ истината, явствува отъ това, което вече изложихме въ настоящата Енциклика за произхода и естеството на брака, както и за неговитѣ цели и блага. Че тия измишления сж гибелни, явствува отъ самитѣ последици, които извличатъ отъ тѣхъ авторитѣ имъ: понеже законитѣ, установленията и обичаитѣ, които уреждатъ брака, били рожба само на човѣшката воля, тѣ били подчинени само на нея; следователно, тѣ можели и трѣбвало да се учредяватъ, измѣняватъ и отмѣняватъ, споредъ волята на човѣцитѣ и тѣхнитѣ прищѣвки; половиятъ нагонъ пъкъ, като имащъ корена си въ природата, билъ по-свещенъ и ималъ по-широки права отъ самия бракъ, та можелъ да се упражнява както въ брака, така и вѣнъ отъ него, дори и съ пренебрегване целитѣ на женитбата, като чели ще трѣбва срамната свобода на блудницата да се ползува съ сжщитѣ права, както непорочното майчинство на законната съпруга.

Мерзостни отклонения.

Подъ влиянието на подобни принципи, нѣкои сж стигнали до тамъ, че сж измислили нови видове полови връзки, които били по-подходящи за днешнитѣ хора и времена, като предлагатъ нови бракосъчетания: бракъ *времененъ*, бракосъчетание *за опитъ*, женитба — *приятелство*, на които полови връзки искатъ да припишатъ пълна свобода и всичкитѣ свойства на брака, съ изключение на неразторгаемата връзка и на челядѣта, поне до тогава, когато странитѣ ще пожелаатъ да обърнатъ общежитието и половитѣ си връзки въ пълноправенъ бракъ.

Има нѣщо по-лошо: нѣкои искатъ да санкциониратъ тия чудноватости съ законитѣ или поне да ги извинятъ чрезъ обичаитѣ и общественитѣ институции на народитѣ, безъ дори да подозиратъ, че подобни нрави съвсемъ не свидетелствуватъ за модерната *култура*, съ която тѣй много се гордѣятъ, а напротивъ сж гибелни заблуди, които ще сведатъ безъ съмнение и цивилизованитѣ народи до моралното равнище на нѣкои диви племена.

§ 2. Противъ детераждането.

Време е вече, почитаеми братя, да пристѣпимъ къмъ разглеждане на напаститѣ, които заплашватъ всѣко отъ богатата на брака. Ще кажемъ най-напредъ за челядѣта, която мнозина се осмѣляватъ да нарекатъ неприятно бреме на брака и за която казватъ, че трѣбвало да се избѣгва умишлено, не, обаче, съ непорочно въздържание—което и въ брака е позволено, но съ съгласието на двамата съпрузи — а съ извращение на природния редъ. Нѣкои си присвояватъ тази непозволена свобода, понеже не искатъ деца, а само да удовлетворяватъ похотѣта си, безъ да поематъ задължения; други се оправдаватъ съ това, че не можейки да пазятъ въздържание, нито искатъ да раждатъ деца, поради затруднението, въ което се намира майката, или стопанскитѣ лишения на самото семейство.

Обаче не може да се наведе никаква причина, дори и най-сериозната, която да направи съобразно съ природата и прилично това, което вътрешно е противоестественно. Тѣй като съпружеското съединение по самото си естество е опредѣлено за раждане на деца, които го извършватъ съ умишлено осуетяване на детераждането, действуватъ противъ природата и ставатъ виновни за едно срамно и вътрешно неприлично деяние.

Не е чудно, следователно, че Светото Писание твърди, какво Божието Величие осжда най-строго това незаконно

деяние и понѣкога го наказва съ смъртъ, както споменава Св. Августинъ: „И съ законната си жена човѣкъ може да съгрѣши незаконно и срамно, ако се избѣгва зачеването. Такова беззаконие е вършелъ Онанъ — синъ на Юда, и за това Богъ го умъртви“ (**За прелюб. бракъ** — кн II, т. 12; ср. **Битие** — 38;8-10).

Тържествено осжждане.

Понеже въ наши дни нѣкои, отхвърляйки явно християнското учение, преподавано отъ самото начало и никога неизмѣнено, възвестиха публично друго, Католическата църква, на която самъ Богъ наложи задължението да учи и защитава чистотата и непорочността на нравитѣ, Католическата църква, права всрѣдъ тия нравствени развалини, издига високо гласъ чрезъ Нашата уста, въ знакъ на божествената си мисия, за да запази цѣломъдрieto на брачната връзка отъ това накърнение и отново опредѣля: *всѣко брачно сношение, въ което чрезъ човѣшката грѣховностъ се осуetyава естествениятъ плодъ на детераждането, е противно на Божия и природния закони, а тия които допускатъ това, вършатъ тежъкъ грѣхъ.*

За това, както ни се възлага отъ Върховната ни властъ и отъ дълга да се грижимъ за спасението на всички души, предупреждаваме всички свещеници, на които е възложено да слушатъ изповѣди, както и всички други, на които е повѣрено да ръководятъ душитѣ, да не допускатъ повѣренитѣ имъ паства да се заблуждаватъ по едно тъй важно постановление на Божия законъ, а още повече сами да се пазятъ отъ такива заблуждения и по никой начинъ да не правятъ компромиси около тѣхъ. Ако ли пъкъ — да ни упазилъ Богъ отъ това! — нѣкой изповѣдникъ или духовенъ пастиръ самъ би въвелъ въ подобно заблуждение пасомитѣ си или ги затвърдилъ въ грѣшката имъ, било като я одобрилъ или виновно замълчилъ — нека знае, че ще трѣбва да отдаде на Бога — Върховния сѣдия, строга смѣтка за изневѣрата въ службата си и нека приложи къмъ себе думитѣ Христови: „Тѣ сж слѣпи и водачи на слѣпци; ако пъкъ слѣпецъ слѣпеца води и двамата ще паднатъ въ ямата“ (**Мат.** 15;14. **Св. Служ.** 22 XI, 1922 г.).

Всичко е възможно съ Божията благодать.

Що се отнася до мотивитѣ, които се привеждатъ за не позволеното употрѣбяване на брака, много често тѣ сж въображаеми или прекалени, за да не говоримъ за ония, които сж за срамъ на подържниците имъ. При все това, любимата Майка Църквата схваща добре и оценява по достоинство затрудненията, които се привеждатъ въ свързка съ

опасноститѣ за майката и за самия ѝ животъ. Кой не би се трогналъ, когато помисли за тия опасности? Кой не би билъ обхванатъ отъ върховно почитание, когато види една майка, съ героическа доблестъ да се излага на сигурна почти смъртъ, за да опази живота на заченатия вече плодъ? Каквото претърпи майката, за да изпълни честно службата, що природата ѝ повѣри, само Богъ, пребогатъ и премилостивъ, може да го възнагради, и сигурно, Той ще ѝ отдаде мѣрка не само пълна, но и препълнена и натѣпкана. (Лука, 6; 38).

Светата Църква знае...

Светата Църква знае сжщо, че нерѣдко единъ отъ съпрузитѣ по-скоро понася, отколкото върши грѣха, а именно когато, по много важна причина, допуска извращението на природния редъ, за което, обаче, не дава съгласието си и, следователно, нѣма и вина; но тоя съпругъ трѣбва да помни и въ такъвъ случай за съпружеската любовъ и да се старае да разубеди и отклони отъ грѣха своя другаръ. Не действуватъ противъ природния редъ и ония съпрузи, които използватъ правата си по надлеженъ естественъ начинъ, макаръ по природни причини, въ зависимостъ било отъ времето, било отъ други нѣкои неблагоприятни физически обстоятелства, не може да се получи потомство. Защото е ясно, че както въ брака, така и въ съпружескитѣ сношения има и второстепенни цели, като взаимната подкрепа и нужда да се поддържа любовта между съпрузитѣ, както и укротяването на похотъта. Позволено е на съпрузитѣ да иматъ предъ видъ и тия цели, при условие, че ще съблюдаютъ вътрешното естество на деянието и подчинението му на главната цель.

Стопанскитѣ несгоди.

Сжщо така Ни трогватъ риданията на ония съпрузи, които сж тежко обременени отъ липсата на материални срѣдства и срѣщатъ затруднения при отглеждане на челядъта си. Обаче трѣбва да се бди, за да не се породѣ отъ нѣмотията една по-голъма заблуда. Защото, колкото и да сж голѣми затрудненията, тѣ не могатъ да отмѣнятъ съблюдаването на Божиитѣ заповѣди, които забраняватъ всѣко вътрешно лошо деяние, защото, при всѣко положение на нѣщата, съпрузитѣ, съ подкрепата на Божията благодать, могатъ винаги да изпълняватъ своитѣ длѣжности и да запазятъ въ брака цѣломъждрието си чисто отъ това срамно петно, тъй като е непоклонна истината на християнската вѣра—изразена съ учителскитѣ думи на Тридентския съборъ: „Никой да не се осмѣлява да произнесе дръзкото и отцитѣ осждено съ анатема изречение, че е невъзможно за

оправдания човѣкъ да изпълнява Божиитѣ заповѣди. Защото Богъ не заповѣдва да вършишъ невъзможни работи, а въ заповѣдта си налага да вършишъ, което можешъ, и да искашъ, което не можешъ и ти подпомага, за да можешъ“ (**Трид. Съб. сес. VI, гл. 11**). Това сжщото учение е повторено тържествено отъ Църквата и е потвърдено съ осжждането ересъта на яansenитѣ, които дрѣзнаха да богохулствуватъ срещу Божията доброта, като казваха: „Нѣкои Божии заповѣди сж неизпълними и за праведниците, които искатъ и се стараятъ да ги изпълняватъ, но не могатъ съ сегашнитѣ си сили; на тѣхъ сжщо липсва благодатътъта, съ която да станатъ възможни“ (**Ап. Конст. Cum occasione, 31 май 1653 г., предл. 1**).

Фалшивата теория на евгениката.

Трѣбва да споменемъ, почитаеми братя, и за друго едно тежко престѣпление, съ което се посѣга върху живота на детето, и то още въ майчината му утроба. Нѣкои смѣтатъ, че то е позволено и предоставено на усмотрението на майката или на бащата; други пъкъ твърдятъ, че това е позволено само поради важни причини, които именуватъ лѣкарска, социална или евгенична *индикация*. Тѣ всички искатъ, и държавата да признае и да обяви за ненаказуемо, подлежащо на санкция и отъ гражданскитѣ закони убиване на плода въ утробата, когато то се върши по една или друга индикация, споредъ мнението на автора ѝ. Има и такива дори, които изискватъ самитѣ власти да имъ оказватъ съдействие при извършване на тия смъртоносни операции, което, за жалостъ, всички знаятъ, че се практикува много често въ нѣкои страни.

За „лѣкарската и терапевтическа индикация“ — нека употребимъ тѣхнитѣ термини — Ние вече казахме, почитаеми братя, колко много ни трогва участъта на майката, която, по силата на службата, възложена ѝ отъ природата, се излага на сериозна опасностъ за здравето или за самия животъ. Но съ какво може да се оправдае прѣкото умъртвяване на невинното дете, — защото за него именно тукъ се касае.

„Не убивай!“

Независимо отъ това, дали се причинява смъртъта на майката или на детето, тя винаги е противна на Божията заповѣдъ и на природния гласъ: „Не убивай!“ (**Изходъ 20;12. Ср. декр. на Св. Сл., 4 май 1898 г., 24 юлий 1895 г. и 31 май 1889 г.**). Защото свещено нѣщо е и животътъ на майката, и тоя на детето, а за отнемането му никога не може да се даде право дори и на публичната власть. Твърде неумѣстно е да се извлича това право за умъртвяване на невинни лица

отъ властѣта на мечъ, която важи само за виновнитѣ; сжщо така не е приложимо правото на законната самозащита срещу несправедливъ нападателъ — кой би нарекълъ невинния младенецъ несправедливъ нападателъ? Нито, най-после, може да се прибѣгне до тъй наречения случай на „крайна нужда“, която не може да достигне до умъртвяване на невинно лице. Затова, честнитѣ и опитни лѣкари употребяватъ похвални усилия, за да защитятъ и запазятъ живота както на майката, така и на детето; ония пъкъ хора на медицината, които посѣгатъ върху живота било на майката, било на рожбата ѝ, подъ предлогъ на лѣкуване или милостъ, се явяватъ недостойни да носятъ благородното и славно име на лѣкарь.

Всичко това се съгласува напълно съ тежкитѣ думи, които Ипонскиятъ епископъ отправя съ укоръ къмъ недостойнитѣ съпрузи, които се опитватъ да се предпазятъ отъ деца и, ако не успѣятъ, престѣпно убиватъ плода: „Понѣкога — казва Св. Августинъ — тѣхната похотлива жестокостъ или жестока похотливостъ отива до тамъ, че прибѣгватъ до лѣкарства за безплодие и, ако не успѣятъ, по нѣкакъвъ начинъ убиватъ и погубватъ въ утробата заченатия плодъ, като искатъ заченатото да умре, преди да заживѣе, или, ако е заживѣло вече въ утробата, да загине преди да се роди. Наистина, ако и двамата сж такива престѣпници, тѣ не сж никакви съпрузи; и ако отъ началото сж били такива, тѣ не сж свързани съ браченъ съюзъ, а съ прелюбодейски блудъ. Ако ли пъкъ не сж такива и двамата, осмѣлявамъ се да кажа: или тя е нѣкакси блудница на своя мжжъ, или той е прелюбодеецъ на жена си“ (Св. Августинъ, за брака и похотѣта, гл. 15).

Съображенията пъкъ, които се привеждатъ въ полза на социалната и евгенична индикация, вършена съ честни и позволени срѣдства въ надлежитѣ рамки, за тѣхъ може и трѣбва да се държи смѣтка. Що се отнася, обаче, до постигането на предложенитѣ цели чрезъ умъртвяването на невинни сжщества, това е абсурдно и противно на Божиата заповѣдь, провъзгласена и съ следнитѣ апостолски думи: „Не бива да са прави зло, за да излѣзе добро“ (Рим. 3; 8).

Недопустима намѣса на държавата.

Най-после, ония, на които народитѣ сж възложили да управляватъ и да създаватъ закони, не бива да забравятъ, че общественитѣ власти трѣбва да се грижатъ чрезъ надлежни закони и санкции да защитаватъ живота на невиннитѣ, толкозъ повече, колкото по-малко последнитѣ иматъ възможность сами да защитаватъ своя животъ, изложенъ на опасность и пристѣпи; а между тѣхъ първо мѣсто държатъ

децата, почиващи още въ майчината утроба. Ако ли пъкъ общественитѣ власти не само не защитяватъ тия безпомощни деца, а съ закони и наредби ги предаватъ въ ржцетѣ на лѣкаритѣ и на други, и имъ позволяватъ да ги убиватъ, нека помнятъ тия управници, че Богъ е сдия и отмѣстителъ за невинната кръвъ, която отъ земята вика къмъ Него (**сравни Бит. 4;10**).

Незаконни забрани.

Накрай, трѣбва да се осжди оная лоша практика, която засѣга преди всичко естественото право на човѣка да сключва бракъ, но се отнася сжщо, и то съ право, и до благо то на челядта. И действително, има хора, които сж прекалено загрижени за *евгениката* и не се задоволяватъ само съ даване съвети за хигиената, подходящи за по-сигурно обезпечаване здравето и силата на бждещата рожба — което, впрочемъ, не противоречи на здравия разумъ,—но отиватъ до тамъ, че даватъ предпочитание на евгениката предъ всѣка друга целъ, била тя и отъ по-висше естество, като искатъ отъ обществената властъ да забрани брака на всички лица, които, споредъ собственитѣ научни заключения и догадки на тия евгеници, се смѣтатъ, че ще дадатъ порочно и нездраво поколение, дори и тогава, когато тия лица сж годни сами по себе за браченъ съюзъ. Искане се дори, щото тия лица, макаръ и противъ волята имъ, да бждатъ по законъ лишени отъ лѣкаритѣ отъ природната способностъ за женитба. И това не се предлага като наказание отъ обществената властъ за извършено престѣпление, нито за предотвратяване на бждещи злодеяния, а по силата на едно право, приписвано, въпрѣки природната справедливостъ, на гражданскитѣ власти, които никога не сж го имали, нито законно могатъ да го притежаватъ.

Всички, които постѣпватъ така, забравятъ съвършено, че семейството е нѣщо по-свещено отъ държавата и че хората сж създадени преди всичко, не за земята и времето, а за небето и вѣчността. Не е справедливо, разбира се, да се обвиняватъ за тежко нарушение хора, годни за брака, които, въпрѣки всички грижи и мѣрки, ще родятъ порочна челядъ, ако се оженятъ; но тѣ често могатъ да бждатъ съветвани да не влизатъ въ браченъ съюзъ.

Недопустими санкции.

Обществениитѣ власти, свръхъ това, не притежаватъ никаква прѣка властъ надъ тѣлеснитѣ членове на своитѣ поданици. Затова, ако не е извършено нѣкое престѣпление и нѣма причина да се наложи кръвно наказание, властитѣ не могатъ по никой начинъ да накрънятъ цѣлостта и чита-

востъта на тѣлото, нито по еugenитични, нито по каквито и да е други съображения. Такова е учението и на Св. Тома Аквински, който, разглеждайки въпроса, дали е позволено на човѣшки съдъ да нанася нѣкаква повреда на поданицитѣ, за да се предотвратятъ бждещи злини, признава допустимостта на нѣкои щети, но съ право я отрича за тѣлеснитѣ повреди. „Никога — казва Аквинатътъ — безъ вина човѣшки съдъ не може да наказва нѣкого да бжде подложенъ на бой, за да бжде убитъ, осакатенъ или нараненъ“ (**Богословска Сума II**, въпр. 108, гл. 4, отговоръ на второто възражение).

Впрочемъ, християнската наука повелява, па и за самия природенъ разумъ е очевидно, че и самитѣ частни лица нѣматъ върху членовѣтъ на собственото си тѣло никаква друга властъ огъ тая, която е насочена къмъ природната цель. Тѣ, следователно, не могатъ да ги откъсватъ или осакатяватъ, нито по другъ начинъ да ги правятъ негодни за естествениѣ имъ функции, освенъ когато това се налага за благого на цѣлото тѣло.

§ 3. — Пристѣжитѣ срещу съпружеската вѣрность.

Но нека разгледаме сега още единъ източникъ на заблуждения, който засѣга съпружеската вѣрность: всѣки грѣхъ противъ челядъта има за последица и известенъ грѣхъ противъ съпружеската вѣрность, тъй като тия две блага на брака сж тѣсно свързани помежду си. При това, могатъ да се изброятъ толкозъ източници за заблуда и порочни извращения противъ съпружеската вѣрность, колкото семейни добродетели тя включва въ себе: цѣломъдрената взаимна вѣрность, честното подчинение на съпругата къмъ мъжа и най-после непоколебимата любовь помежду имъ.

Непозволенни свободи.

Преди всичко, нарушаватъ съпружеската вѣрность ония, които смѣтатъ, че трѣбва да се направятъ отстъпки на днешнитѣ идеи и нрави, по отношение на едно фалшиво и опасно приятелство съ трети лица; които искатъ да се даде на съпружитѣ по-голъма свобода на чувства и действия въ външнитѣ отношения, и то толкозъ повече — казватъ тия хора, — че мнозина иматъ такъвъ половъ темпераментъ, който не можелъ да се удовлетвори въ тѣснитѣ рамки на еднобрачната женитба. Тѣ смѣтатъ за преживѣно тѣсногърдие и тѣсносърдечие, или като долна и омразна ревность, нравствената строгость на честнитѣ съпрузи, която осжда и отхвърля всѣко чувствено деяние или всѣка по-

хотлива мисълъ за трето лице. Затова тия хора смѣтатъ, че били недействителни или трѣбвало да се причислятъ къмъ остарѣлитѣ закони всички наказателни постановления, които сж създадени за охрана на съпружеската вѣрность.

Благородното сърдце на цѣломждритѣ съпрузи осжда и отхвърля като суетни и срамни тия теории, и то само подѣ диктовката на природния гласъ. Този природенъ гласъ се потвърдява и подкрепя безъ съмнение съ следната заповѣдь Божия: „*Не пролюбодействувай!*“ (Изх. 20; 14), а сжщо и съ Христовитѣ думи: „*Всѣки, който поглежда на жена съ пожелание, вече е прелюбодействувалъ съ нея въ сърдцето си*“. (Мат. 5; 28). Тази Божия заповѣдь не може да бжде обезсилена отъ никой човѣшки навикъ, отъ никой лошъ примѣръ, отъ никой привиденъ човѣшки напредѣкъ. Защото, както сжщиятъ „*Исусъ Христосъ е вчера, и днесъ, и во вѣки*“ (Евр. 13; 8), така и Христовото учение ще си остане сжщото, безъ да премине ни една чертица, докато всичко не се сбжде. (Ср. Мат. 5; 18).

Еманципацията на жената.

Сжщитѣ кривоучители, които засѣнчватъ съпружеската вѣрность и брачното цѣломждрие, си позволяватъ да порицаятъ и вѣрното и честно подчинение на съпругата къмъ съпруга. Мнозина отиватъ до тамъ, че говорятъ за недостойно робство на единия съпругъ къмъ другия; тѣ заявяватъ, че всички права между съпрузитѣ били равни; а като смѣтатъ, че това равенство се нарушавало отъ мнимото робство на съпругата, проповѣдватъ високомѣрно, че жената била еманципирана вече или трѣбвало да получи *еманципация*. Тѣ твърдятъ, че тая еманципация трѣбвало да бжде тройна — въ ръководството на брачния животъ, въ управлението на семейнитѣ имоти и въ избѣгването или премахването на децата, — т. е. еманципация *социална, стопанска и физиологическа*. Казватъ физиологическа, защото искатъ жената по собствена воля да бжде освободена отъ брачнитѣ и майчински тежести на съпруга — което не е еманципация, а омразно престѣпление, както доказахме. Тази еманципация наричатъ още стопанска, защото искатъ да дадатъ право на съпругата, дори и безъ знанието и въпрѣки волята на съпруга ѝ, да има свои предприятия и да ги управлява и ръководи, въ вреда на децата, на съпруга и на цѣлото семейство. Най-после тия лъжеучители искатъ, съпругата да бжде еманципирана и социално, т. е., да се освободи отъ домашнитѣ грижи за децата и семейството и, като ги пренебрегне, да се предаде на собственъ тѣ си наклонности къмъ предприятия и сжщо къмъ службитѣ на обществения политически животъ.

Но и това не е истинска еманципация на жената, това

не е достойната свобода, съобразна съ разума, която подобава на благородната служба на християнската жена и съпруга, а, напротивъ, то е извращение на женския характеръ и на майчинското достоинство, разорение на семейството, което лишава мъжа отъ съпругата, децата — отъ майката и цѣлото семейство—отъ една винаги бдителна пазителка. Нѣщо повече: тази мнима свобода и това неестествено равенство съ мъжа става вредно за самата жена, защото, ако жената слѣзе отъ царствения пиедесталъ, на който е издигната отъ Евангелието въ вътрешността на семейнитѣ стени, тя скоро ще бѣде докарана до старото робство—ако не видимо, то поне въ действителностъ — и ще стане, както бѣше у езицинитѣ — само едно оръдие на мъжа си.

Истинското равноправие.

Що се отнася пъкъ за това равноправие, което тъй много се подчертава и преувеличава, то трѣбва да се търси въ онова, което е свойствено на човѣшката личностъ и достоинство, и което произтича отъ брачния договоръ и се съдържа въ съпругеския животъ. Въ това всѣки отъ съпрузитѣ има сжитѣ права и задължения; въ останалото пъкъ е необходимо известно неравенство и приспособяване, защото то се налага отъ благото и задълженията на семейното общество, както и отъ единството и трайността на реда.

Но ако социалнитѣ и стопанскитѣ условия на омъжената жена трѣбва да се измѣнятъ нѣкакъ, въ съгласие съ промѣнитѣ, които настанаха въ формитѣ и обичаитѣ на човѣшкитѣ сношения, общественитѣ власти сж, които трѣбва да приспособяватъ гражданскитѣ права на жената къмъ нуждитѣ и потребноститѣ на днешнитѣ условия, като държатъ смѣтка за свойствения на жената темпераментъ, за непорочността на нравитѣ и за общото благо на семейството. Но трѣбва да се запази сжществениятъ строй на семейното общество, защото той е уреденъ отъ една властъ, по-висока отъ човѣшката, т. е., божествената, и не може да се измѣни нито отъ законитѣ на държавата, нито отъ волята на частни лица.

Симпатията не е достатъчна.

Най-новитѣ врагове на съпругеската връзка отиватъ още по-далечъ: тѣ искатъ да замѣнятъ истинската и трайна любовъ, твърда основа на семейното щастие и на брачната радостъ, съ нѣкакво слѣпо съответствие на характеритѣ, нѣкакво единение на сърдцата, което наричатъ *симпатия*. Когато симпатията изчезне, тѣ учатъ, че брачната връзка се развързва, защото тя почивала единствено върху симпа-

тията. Не значи ли това да се строи на пѣсѣка кжца, която, щомъ бжде изложена на вълнитѣ отъ трудноститѣ, ще бжде веднага разклатена и разрушена, както казва нашиятъ Спасителъ: „духнаха вѣтроветѣ, и напрѣха на тая кжца, и тя рухна, и срутването ѝ бѣше голѣмо“.—(Мат. 7; 27) А, напротивъ, кжщата, която бжде съградена на камѣкъ, т. е. върху любовта на съпрузитѣ, и която бжде затвърдена съ обмисленото и постоянно единение на съпрузитѣ, нѣма да бжде поклатена отъ никакви трудности, а още по-малко ще рухне.

§ 4. — Пристѣпни срещу таинството.

Отричане на свещения му характеръ.

Защитихме, почитаеми братя, дветѣ първи блага на християнския бракъ, които сегашнитѣ разрушители на обществото искатъ да унищожатъ. Но тъй като третото благо — таинството твърде много превъзхожда другитѣ блага, не е чудно, че сжщитѣ хора се издигатъ още по-яростно срещу него. Преди всичко, тѣ представятъ брака като нѣщо напълно свѣтско и гражданско, което не бивало да бжде повѣрено по никой начинъ на вѣрското общество — Христовата Църква, а трѣвало да се предостави напълно на гражданското общество; тѣ добавятъ, че брачната връзка трѣбвало да бжде освободена отъ неразторгаемостъ и че трѣбвало не само да се търпи, но и да се санкционира отъ закона разторгването на брака чрезъ разводъ. Отъ това би следвало, че, като се съблѣче отъ всѣки свещенъ характеръ, бракътъ би трѣбвало да се понизи до едно чисто свѣтско и гражданско деяние.

Преди всичко се твърди, че гражданското вписване на брака съставлявало сжщинския браченъ договоръ — това наричатъ *граждански бракъ*. Религиозниятъ обредъ билъ само добавка къмъ гражданския бракъ, т. е. максималната отстъпка, която можела да се направи на суевѣрието на народа. Освенъ това се иска да могатъ католици, безъ да подпаднатъ подъ осжждане, да се свързватъ брачно съ некаатолици, и то безъ да се държи никаква смѣтка за вѣрата и безъ да се иска никакво разрешение отъ църковната властъ. Най-после, неприятелитѣ на християнския бракъ оправдаватъ пълния бракоразводъ и възхваляватъ гражданскитѣ закони, които благоприятствуватъ за разторгването на брака.

Гражданскиятъ бракъ.

Енцикликата на Лъвъ XIII, за която толкозъ пжти споменахме, и която изрично усвоихме, разгледа по-обширно и

изнесе повече важни причини за религиозния характеръ на брака, а особено за християнския бракъ и таинството. Затова ние препращаме къмъ тая енциклика, а тукъ ще повторимъ само нѣкои точки.

Ако се вдълбочимъ въ старитѣ паметници на историята, ако изпитаме неизмѣнимата съвѣстъ на народитѣ и изследваме тѣхнитѣ институти и нрави, само при свѣтлината на разума, ще установимъ, че и въ природния бракъ има нѣщо свещено и религиозно, „не случайно, а вродено, не получено отъ хората, а присъщо на самото естество“, защото този бракъ има за „свой причинителъ Бога и е билъ още отъ началото като образъ на Въплощението на Словото Божие“. (Енци. Arcanum, 10 февр. 1880 год.). Свещениятъ характеръ на брака, тѣсно свързанъ съ реда на религията и свещенитѣ нѣща, произтича както отъ Божествения му произходъ, за който споменахме по-горе, така и отъ целта му — да се раждатъ и възпитаватъ за Бога деца, и да се привързватъ къмъ Бога съпружитѣ съ християнска любовъ и взаимна подкрепа. Този характеръ явствува най-после и отъ самата естествена длъжностъ на сжщия бракъ, учреденъ отъ премждрата Промисълъ на Твореца, за да служи като трѣба за предаване на живота, чрезъ което родителитѣ сж като служители на Божието Всемогъщество. Отъ самото таинство иде и едно ново достоинство, което прави отъ християнския бракъ най-благородното нѣщо и го въздига толкозъ високо, че Апостолтъ го е смѣталъ за велика тайна, достойна за всѣка почитъ. (Ср. Еф. 5; 32. Евр. 13; 4.).

Свещениятъ характеръ на брака и възвишениятъ знакъ на благодатъта и единението между Христа и Църквата, изискватъ отъ бждещитѣ съпрузи свещено почитание къмъ християнския бракъ, света бдителностъ и ревностъ, за да се приближи по възможностъ повече бракътъ, къмъ който се готвятъ, къмъ първообраза на връзката между Христа и Църквата.

Опасността отъ смѣсенитѣ бракове.

Ония, които съ леко сърдце сключватъ смѣсени бракове, постѣпватъ много неблагоприятно и понѣкога и въ ущърбъ на вѣчното си спасение,—бракове, отъ които майчинската любовъ и предвидливостъ на Църквата отклонява своитѣ чеда, и то по много важни съображения, както се вижда отъ многобройни документи, резюмирани въ оня членъ отъ Каноническия Кодексъ, който гласи: „Църквата забранява много строго и навсѣкжде браковетѣ между кръстени хора, отъ които единиятъ е католикъ, а другиятъ привърженикъ на еретическа или схизматическа секта; ако пъкъ има опасностъ за отпадение на католическия съпругъ и на децата, такъвъ бракъ е забраненъ отъ самия Боже-

ственъ законъ“. (Код., пр. 1060). Ако Църквата, съ огледъ на времето, нѣщата и лицата, понѣкога не отказва да даде диспензия отъ тия строги постановления, при спазване на Божественото право и при възможното отстранение, чрезъ подходящи гаранции, на опасността отъ отпадение, — все пакъ е мжно, католическиятъ съпругъ да не претърпи известна вреда отъ такъвъ единъ бракъ.

Не е рѣдко нѣщо, отъ смѣсеня бракъ да произлѣзатъ за децата печални религиозни отклонения или поне бързо плѣзгане къмъ това, което се нарича религиозна индиферентностъ, тъй близка до безвѣрието и неблагочестието. При това, смѣсенитѣ бракове правятъ по-мжнопостижима тази жива единоподушностъ, която възпроизвежда тайната, за която говорихме — неизказаното единение на Църквата съ Христа.

И действително, мжно ще се постигне онова тѣсно единение на сърдцата, което, бидейки признакъ и белегъ на Христовата църква, трѣбва да бжде сжщо така знакъ, слава и украса на християнския бракъ. Защото обикновено връзката на сърдцето се скжсва или поне се разслабва, когато въ висшитѣ работи, които човѣкъ почита, т. е. въ вѣрскитѣ истини и чувства, настѣпва несѣответствие на умоветѣ и различие на волитѣ. Отъ тукъ произлиза опасността отъ охлаждане на любовта между съпрузитѣ и, следователно, угроза отъ разклащане на мира и щастieto въ семейното общество, — блага, които идватъ главно отъ единението на сърдцата, защото, както се опредѣли преди толкозъ вѣкове въ древното Римско право: *„Бракътъ е свързване на мжжъ и жена и поставяне въ общностъ на цѣлия имъ животъ, общение на божественото и човѣшко право“*. (Модестинъ, въ Диг. Кн. XXIII, II: *De ritu nuptialium*, кн. I, *Regulae*).

Разводътъ.

Възстановяването и усъвършенствуването на брака, учреденъ отъ Христа Изкупителъ, почитаеми братя, — както казахме, — срѣща най-много прѣчки отъ растящата свобода на разводитѣ. Привърженицитѣ на новоезичеството, безъ да искатъ да знаятъ за печалнитѣ уроци на историята, все повече възставатъ противъ свещената неразторгаемостъ на брака и противъ законитѣ, които ѣ благоприятствуватъ; тѣ настояватъ да се позволи законно разводътъ, за да се замѣстѣли старитѣ и излѣзли ужъ отъ употребление закони съ по-хуманни такива. Тѣ предлагатъ много и най-разнообразни причини за развода: еднитѣ намиратъ въ порока или грѣшката на лицата, а другитѣ — въ самитѣ обстоятелства; първитѣ наричатъ субективни причини, а вторитѣ обективни, — съ една дума всичко, което прави тежко и неприятно неразторгаемото съжитие. Привърже-

ниците на развода искатъ да го оправдаятъ предъ закона съ различни причини: най-напредъ съ благого на двамата съпрузи, било че единиятъ е невиненъ и ималъ право да се раздѣли отъ виновния, било че е престѣпенъ, и като така, трѣбвало да се отстрани отъ принудената и неприятна общность; — после се привежда благого на децата, чието възпитание е опорочено или остава безплодно, и които твърде лесно се съблазняватъ поради раздоритѣ между родителитѣ и другитѣ имъ неприятели и, следователно, се отклоняватъ отъ пътя на добродетелта; — най-сетне се посочва общото благо на обществото, което изисквало да се премахнатъ напълно браковетѣ, съ които не можела да се постигне поставената отъ природата цель; сѣщото обществено благо изисквало още да се узаконятъ съпружескитѣ раздѣления, било за да се предотвратятъ престѣпленията, които биха могли да се очакватъ отъ такива съжителства, било за да се предпазятъ отъ нахвърнение авторитетътъ на сѣдилищата и на законитѣ, когато съпрузитѣ, за да постигнатъ желания разводъ, или нарочно извършватъ престѣпленията, които предвижда законътъ за даване разводъ, или пъкъ безсрамно лѣжатъ и клетвопрестѣпватъ, като твърдятъ, че сѣ извършили такива престѣпления, въпреки че сѣдиитѣ знаятъ, за какво се касае. Затова защитниците на развода заявяватъ, че законитѣ трѣбвало непременно да се приспособятъ къмъ всички тия потребности, къмъ промѣненитѣ условия на времѣната, мненията на хората и институтитѣ, и нравитѣ на народитѣ. Тия съображения сами по себе си, или взети вкупомъ, доказвали, че при извесни обстоятелства трѣбвало да се дава непременно разводъ.

Други пъкъ изказватъ още по-смѣло мнение, т. е. че бракътъ, като напълно частенъ договоръ, трѣбвало да се остави на съгласието и усмотрението на двамата контрахенти, както става съ другитѣ частни договори; тия смѣтатъ, че бракътъ можелъ да се разтрогне по каквито и да е причини.

Отблъсватъ се възраженията противъ неразторгаемостта.

Противъ всички тия нелепости, почитаеми брата, се издига единъ неотвергаемъ Божественъ законъ, потвърденъ изрично отъ Христа, — единъ законъ, който не може да бѣде обезсиленъ отъ никакво човѣшко постановление, отъ никое решение на народитѣ и отъ волята на законодателитѣ: „*Коего Богъ е съчеталъ, човѣкъ да го не разлѣчва*“. (Мат. 19; 6). Ако човѣкъ, престѣпвайки закона, извърши това разлѣчване, неговото деяние не може да има сила, и ще последва това, което Христосъ заяви недвусмислено:

„Всѣки, който напуска жена си, и се жени за друга, прелюбодействува, и всѣки, който се жени за напустната отъ мжжъ, прелюбодействува“. (Лук. 16; 18). Тия думи Христови важатъ за всѣки бракъ, дори и за природния и само законенъ, защото на всѣки истински бракъ е присъща неразторгаемостъта, и всѣки бракъ, относно разторгването на връзката, не подлежи на волята на странитѣ и на решението на мирската власть.

Тукъ трѣбва да бжде напоменено тържественото опредѣление на Тридентския съборъ, който подъ страхъ на анатема заплашва: „Ако нѣкой каже, че поради ересь, поради трудноститѣ на общежитието или поради систематичното отсъствие на единия отъ съпружизъ, може да бжде разторгната брачната връзка, да бжде анатема. (Трид. Сб. сес. 24, гл. 5), и още: „Ако нѣкой каже, че Църквата се е забруждавала, когато е учила и учи, съобразно съ евангелието и апостолското учение, че поради прелюбодеянието на единия отъ съпружитѣ брачната връзка не може да се разтрогне; че никой отъ двамата съпрузи, дори и невинниятъ, не може приживена другия да склучи новъ бракъ; и че тоя, който е напустналъ невѣрната си съпруга и вземе друга, извършва прелюбодеяние, както и тая, която напустне мжжъ си и вземе другъ, — да бжде анатема“. (Трид. Сб., сес. 24, гл. 7.).

Ако Църквата не се е заблудила, нито се заблуждава, като учи това, и ако е сигурно, че бракътъ не може да бжде разторгнатъ нито дори поради прелюбодеяние, очевидно е, че всички други причини за разводъ, които могатъ да се приведатъ и се привеждатъ обикновено, нѣматъ никакво значение и не могатъ да се взематъ предъ видъ.

Впрочемъ, лесно се обезсилватъ произхождащитѣ отъ троенъ източникъ аргументи, които видѣхме да се привеждатъ противъ неразторгаемостъта на брачната връзка. Всички тия неудобства и опасности се отстраняватъ, ако въ крайна нужда се позволи несъвършената раздѣла, която не разторгва самата брачна връзка. Църквата позволява тая раздѣла чрезъ яснитѣ канони, които съдържатъ постановленията за раздѣлата на леглото, на трапезата и на жилището. (Код., пр. 1128 и сл.). Право е на свещенитѣ закони да опредѣлятъ причинитѣ за такива раздѣли, условията имъ, начина и мѣрките за осигуряване възпитанието на децата и за запазване на семейството, както и за избѣгване неудобствата било за съпруга, било за децата или за самото гражданско общество. Такава длъжностъ иматъ и гражданскитѣ власти, поне що се отнася до гражданскитѣ последици отъ тия раздѣли.

Разводът осъденъ чрезъ своитѣ последици.

Всичкитѣ аргументи, които обикновено се привеждатъ за неразторгаемостта на брака и които Ние отбелязахме вече, иматъ сжщо сила не само за изключването на развода, но и за отказване да се дава разрешение за това. На всички облаги отъ неразторгаемостта могатъ да се противопоставятъ сжщо толкова щети, гибелни, както за частнитѣ лица, така и за цѣлото човѣшко общество.

Заедно съ Нашия предходникъ ще кажемъ, че едва ли е нужно да се доказва, какво разводитѣ причиняватъ толкова злини, колкото блага носи неразторгаемостта на брака. И действително, съ неразторгаемата връзка виждаме сигурни и спокойни бракове, а изгледитѣ за близка раздѣла и опасността отъ възможенъ разводъ правятъ хлабава брачната връзка: въ всѣки случай тѣ внасятъ въ брачния животъ горестни подозрения. Отъ една страна имаме взаимното доброжелателство и затвърдената общност на жизненитѣ блага, а отъ друга — всичко това отслабва поради самата възможност на раздѣлата. Тукъ имаме силни гаранции за целомждрата съпружеска вѣрност, а тамъ пагубни изкушения за невѣрността. Едното охранява ефикасно детераждането, покровителството на челядта и възпитанието ѝ, а другото подлага всичко това на крайна опасност. Неразторгаемиятъ бракъ затваря здраво вратата на раздоритѣ между семейства и между близки, а разводътъ дава чести поводи за тия неуредици. Първиятъ лесно задушава семената на разногласието, а вториятъ ги посѣва по-щедро и по-нашироко. Отъ една страна, — и това е най-важно, — щастливо се възстановява на почитъ достоинството и функцията на жената, както въ гражданското, така и въ семейното общество, а отъ друга — жената недостойно е презирана, защото тогава съпругитѣ изпадатъ въ опасност: „да бждатъ смѣтнати изоставени, следъ като съ тѣхъ мжжетъ имъ сж удовлетвори сладострастието си“. (Енци. Arcanum, 10 февр. 1880 година.).

Нека заключимъ съ твърде важнитѣ думи на Лъвъ XIII, че, понеже „нищо не е тѣй мощно като растлението на нравитѣ, за да погуби семейството и да разстрои силитѣ на държавата, лесно е да се разбере, че разводитѣ сж твърде гибелни за благоденствието на семействата и на народитѣ, защото тѣ се пораждатъ отъ развалата на общественитѣ нрави и, както доказва опитътъ, отварятъ пътя и вратата за най-порочнитѣ обичаи на частния и общественъ животъ. Че тия злини сж още по-голъми, ще стане очевидно, като се вземе предъ видъ, че разводитѣ не могатъ да се обуздаятъ и държатъ въ сигурни и предвидими граници. Силата на примѣра е голъма, а още по-

мощни сж страститѣ, чието раздражение ще има тая последица, че болезненото желание за разводъ, като се съобщава отъ близки на близки, ще вземе все повече жертви, както болестта, която се разпространява чрезъ зараза, или както една рѣка, която превъзмогва всѣкакви прегради и всичко залива“. (Енци. Arcanum, 10 фев. 1880 г.)

Затова — както се казва въ сжщата енциклика — „ако не се измѣни това положение, семействата и човѣшкото общество бесприно ще трѣбва да се опасяватъ, че ще изпаднатъ въ водовъртежа да се отчайватъ отъ всичко и за всичко“. (Енци. Arcanum). Колко правдиви сж били тия думи, изказани преди 50 години, имаме ясно доказателство въ всѣкидневно растящата развала и въ нечуваното разтление на семейството въ странитѣ, въ които комунизмътъ господствува напълно.

III.

Християнско възстановяване на брака.

До сега, почитаеми братя, ние съ подobaваща почитъ се възхищавахме отъ това, което Творецътъ и Изкупителъ на човѣшкия родъ е учредилъ за брака; изказахме сжщо и болката си, че това тѣй възвишено установление на Божията Промисълъ сега почти навсѣкжде се потѣпква и осуетява отъ страститѣ, заблудитѣ и пороцитѣ човѣшки. Време е вече, съ бащинска грижа, да насочимъ погледитѣ си къмъ съответнитѣ мѣрки за отстраняване на тѣй гибелнитѣ злоупотрѣби, що изброихме по-горе, и за повсемѣстното възстановяване почитътъ къмъ брака.

Божествената идея за брака.

Затова, преди всичко е полезно да се напомни неопровержимата истина, приета въ философията и въ богословието, че, за да се възвърне къмъ първобитното му естесвено състояние всичко, което се е отклонило отъ него, необходимо е да се вземѣ въ Божествената идея, която е — както учи св. Тома Аквински (Бог. Сума, отдѣлъ I на II часть, въпр. 91, чл. 1—2), — първообразъ на всѣка справедливостъ. Блаженопочившиятъ нашъ предходникъ Лъвъ XIII затова осждаше заблудата на натуралиститѣ, съ следнитѣ важни думи: „Законъ е на Божието Провидение, че институтитѣ, които иматъ Бога за Създателъ, сж толкова по-полezni и спасителни, колкото повече оставатъ въ първобитното си положение, напълно и безъ измѣнение, защото Богъ, Създателъ на всичко, знаеше много добре, кое подходжаше за установяването и запазването на всѣко Негово дѣло; Той уреди всичко съ волята и ума си така, че

всѣко нѣщо да постигне подходящата си цель. Но ако смѣлостта и злината на хората иска да измѣни или наруши тоя установенъ отъ Провидението редъ, тогава и най-мъдритѣ и най-полезнитѣ установления ставатъ вредни или не принасятъ полза, било че чрезъ тая промѣна сж изгубили благотворнитѣ си свойства, било че самъ Богъ предпочита да накаже така гордостта и дързостта на хората“. (Енц. Arcanum.).

И тъй, за да се възстанови бракътъ въ нормалния му редъ, всички трѣбва да размислятъ върху Божествената идея за него и да се съобразяватъ съ тая идея.

Истински християнски животъ.

Но това размишление има за свой врагъ, преди всичко мощта на необузданата похотливостъ, която, безъ съмнение, е главната причина за простѣпкитѣ противъ светитѣ закони на брака. И понеже човѣкъ не може да овладѣе страститѣ си, ако по-рано самъ не се подчини Богу, той трѣбва най-напредъ да се погрижи за това подчинение, споредъ божествено установения редъ, тъй като е непоклатенъ законъ, че като се подчинява Богу, той се чувствува силенъ, съ помощта на благодатта, да обуздае и страститѣ и похотитѣ си. А който пъкъ се бунтува противъ Бога, болезнено чувствува вътрешната борба, повдигната отъ мощта на страститѣ. Колко е умно това, св. Августинъ го обяснява съ следнитѣ думи: „Подобава по-долното да се подчинява на по-горното: който иска да си подчини това, що стои по-низко отъ него, трѣбва да се подчинява на по-горното. Познай реда и търси миръ. На Бога твоего подчинение, на тебе — подчинението на плътта“. Има ли нѣщо по-справедливо? Има ли нѣщо по-хубаво? „Ти се подчинявашъ на нѣщо по-високостояще отъ тебе, на тебъ е подчинено стоящото по-низко отъ тебе. Служи, прочее, на тоя, който те създаде, за да ти се подчинява това, което е сътворено за тебе. Ето единъ редъ, който не признаваме и не препоръчваме: На тебе плътта, а ти — Богу, а по-скоро: Ти Богу, а на тебс — плътта. Ако презирашъ първия законъ — Богу ти, нѣма никога да се сбъдне и второто — плътта да се подчини на тебе. Ти, който не се подчинявашъ Богу, се тревожишъ отъ роба ти“.

И самиятъ Апостолъ на народитѣ, по Божие вдъхновение, дава свидетелство за сжщия редъ на Божията Премъдростъ. Като споменава за древнитѣ мъдреци, които сигурно сж знаели за сжществуването на Твореца на всичко, но отказвали да Го почитатъ и обожаватъ, Св. Павелъ казва: „Затова Богъ ги предаде на похотитѣ на сърдцата имъ, на нечистотата, за да безчестятъ тѣлата си“. (Рим. 1; 24), и: „Затова Богъ ги предаде на срамотни страсти“ (Рим. 1; 26), защото: „Богъ се противи на гордитѣ и дава

благодатъта си на смиренитѣ“, (Як. 4; 6), безъ която благодатъ, както учи Учителътъ на народитѣ, човѣкъ не може да укроти бунтуващитѣ се страсти. (Ср. Рим. гл. 7 и 8).

И тъй, понеже похотитѣ не могатъ никога да бждатъ укротени, както трѣбва, ако преди това душата не отдаде Богу почитъ и благочестие, преди всичко е нужно, щото ония, които се свързватъ чрезъ свещената връзка на брака, да бждатъ проникнати отъ истинска и дълбока набожностъ, която да въодушевява цѣлия имъ животъ и да изпълни ума и волята имъ съ най-дълбока почитъ къмъ върховното Божие Величие.

Следователно, много право и съвсемъ по християнски духъ постѣпватъ пастиритѣ, които увещаватъ съпружитѣ да не се отклоняватъ въ брака отъ Божия законъ, да бждатъ преди всичко вѣрни за практикуване дѣла благочестиви и богоугодни, да се отдаватъ всецѣло Богу, да го молятъ ревностно за подкрепа, да приематъ често тайнствата и да подържатъ и развиватъ винаги въ себе си настроение за благочестие и преданостъ къмъ Бога.

Напротивъ, много се лъжатъ ония, които презиратъ или пренебрегватъ свѣрхестественитѣ сръдства, и вѣрватъ, че съ сръдствата и откритията на естествения наука — биология, науката за наследствеността и др. т. — ще могатъ да накаратъ хората да обуздаятъ плътскитѣ си похоти. Това, обаче, не значи, че не трѣбва да се използватъ тия естествени сръдства, защото единъ е Творецътъ на природата и на благодатъта — Богъ, който нареди човѣкъ да си служи и да има полза отъ благата на естествения и на свѣрхестествения порядъкъ. Следователно, вѣрнитѣ могатъ и трѣбва да си помагатъ и съ естествени сръдства. Обаче, погрѣшно би било да се мисли, че тия сръдства сж достатъчни, за да осигурятъ целомъдрието на брачния съюзъ, и да се приписва на тия естествени сръдства по-голяма сила, отколкото има помощта на свѣрхестествената благодатъ.

Послушностъ къмъ Църквата.

Тази съобразностъ на брачния съюзъ и на нравитѣ съ Божественитѣ закони, безъ която не е възможно ефикасното възстановяване на брака, предполага, че всички могатъ да узнаятъ лесно, съ пълна сигурностъ и безъ примѣса на заблуда, Божественитѣ закони. Всички, обаче, знаятъ, колко заблуди биха се извършили и колко грѣшки биха се примѣсили съ истината, ако би се предоставило на всѣки единъ, подъ единственото свѣтило на разума, да търси тия закони, или да ги намѣри чрезъ частно тълкуване на откровената истина. Това съображение, наистина, е приложимо за голѣмъ брой други истини изъ областта на нравствеността, ала важността му е крайно голѣма, ко-

гато се касае за брачния съюзъ, гдето прелъщението на сладострастието лесно може да победи слабата човѣшка природа, да я измами и хвърли въ гибелъ, толкозъ повече, че съблюдаването Божествения законъ изисква понѣкога отъ съпрузитѣ трудни и трайни жертви, противъ които, както учи опитътъ, слабиятъ човѣкъ противопоставя колкото иска аргументи, за да се извини, че не може да изпълнява Божествения законъ.

Затова, за да не се освѣтлява разумътъ и ръководятъ нравитѣ на хората отъ измисляне или извращение на Божия законъ, а отъ истинско и авторитетно познаване на тоя законъ, къмъ предаността къмъ Бога и желанието да Му се служи трѣбва да се прибави синовното и смирено послушание къмъ Църквата. Защото самъ Христосъ, Нашиятъ Господъ, учреди Църквата да бжде учителка на истината и по отношение на нравственото поведение, макаръ много нѣща въ тая областъ да сж достъпни сами по себе на човѣския разумъ. И действително, ако за природнитѣ истини на разума и нравитѣ Богъ прибави откровението къмъ свѣтлината на разума, за „да могатъ всички и въ настоящитѣ условия на човѣшкия родъ лесно, съ пълна сигурностъ и безъ примѣса на заблуди да познаятъ това (Ватикански съборъ, Сес. III гл. II), което е справедливо и вѣрно, за сжщата целъ Богъ е учредилъ Църквата да бжде Учителка и Пазителка на всѣка истина — вѣрска и нравствена. Нека, прочее, вѣрнитѣ ѝ бждатъ послушни, за да запазятъ ума си отъ заблуда и нравитѣ си отъ развала, и нека ѝ подчинятъ ума и душата си. Ако, впрочемъ, сами не пожелаятъ да се лишатъ отъ една помощъ, тъй щедро дадено отъ Бога, тѣ трѣбва да проявятъ такова послушание не само по отношение на най-тържественитѣ опредѣления на Църквата, но още, като се спази съотношението, и къмъ другитѣ конституции и декрети, които отхвърлятъ или осжждатъ нѣкои мнения като опасни или лоши. (Ср. Ват. Съб., сес. XIII, гл. IV; Код., пр. 1324). Следователно, по отношение на въпроситѣ, които днесъ се повдигатъ около брака, вѣрнитѣ да не се довъряватъ прекалено на собственото си сжждение и да не се прелъщаватъ отъ фалшивата свобода на човѣшкия разумъ, която наричатъ автономия.

И действително, не подобава на единъ християнинъ, достоенъ за това име, да се довърява гордо на собствения си разумъ до такава степенъ, че да отказва да приеме за истина всичко, за което не би получилъ лично и прѣко познание; да смѣта Църквата, учредена отъ Бога, за да поучава и ръководи всички народи, като не добре осведомена за сегашнитѣ въпроси и за актуелнитѣ имъ видове или пъкъ да отива до тамъ, че да дава съгласието си и послушанието си само за тържестве-

нитѣ опредѣления, за които говорихме, като чели може благоразумно да се допусне, че другитѣ опредѣления на Църквата съдържатъ грѣшки или пъкъ не почиватъ до статъчно твърдо възъ основа на истината и честността.

Напротивъ, свойствено е на истинскитѣ християни, учени или неучи, да се оставятъ да бждатъ ръководени, по всичко отнасящо се къмъ вѣрата и нравитѣ, отъ Светата Божия Църква, отъ Върховния ѝ пастиръ — Римскитѣ Първосвещеникъ, който самъ е ръководенъ отъ Господа Нашъ Исуса Христа.

Учението за християнския бракъ.

Но, понеже всичко трѣбва да се свежда къмъ Божественитѣ закони и идеи, за да се възстанови бракътъ навсѣкжде и трайно, много е важно, вѣрнитѣ да бждатъ добре освѣтлявани за брака, съ писмени и устни поучения, и то не мимоходомъ и повърхностно, а често и основно, чрезъ ясни и убедителни думи, за да завладѣятъ тия истини разума и да проникнатъ дълбоко въ сърдцето. Нека тѣ да знаятъ и често да размишляватъ за това, каква премждростъ, каква светостъ и каква благостъ е проявилъ Богъ, било като учреди брака, било като го затвърди съ свети закони, а още повече като го въздигна чудно до степенъта и достоинството на Таинство, чрезъ което за християнскитѣ съпрузи е отворенъ единъ тъй обилень източникъ на благодати, за да могатъ тѣ да постигнатъ цѣломждро и вѣрно възвишенитѣ цели на брака, за личното си благо и спасение и това на децата си, а сжщо за благо и спасението на гражданското общество и на цѣлия човѣшки родъ.

Ако, прочее, сегашнитѣ врагове на брака не щадятъ нищо — речи, книги, брошури и всѣкакви други сръдства — за да извратятъ умоветѣ, да прелѣстятъ сърдцата, да осмѣятъ съпружеската вѣрностъ и да възхвалятъ най-позорнитѣ пороци, още повече вие, почитаеми братя, които „Духъ Свети постави за епископи да управлявате Божията Църква, — която Той си придоби съ своята кръвъ“ (Деян. 20; 18), още повече вие трѣбва да направите сериозни усилия къмъ противната насока, било сами, било чрезъ подчиненитѣ ви свещеници, а дори чрезъ отбранитѣ миряни, обединени за подпомагане йерархическия апостолатъ въ тая *Католическа дейностъ*, тъй живо желана и препоръчана отъ Насъ. Вие трѣбва да поставите въ действие всичко, за да противоположите истината на заблудата, блѣсъка на цѣломждрието на позорния порокъ, свободата на Божиитѣ чедъ на робството на страститѣ (Иоан. 9; 33 и сл., Гал. 5; 13); най-после на виновната леснота за разводитѣ противопоставете неуморността на истинската лю-

бо въ брака и тайнството на съпружеската вѣрность, ненакърнена до самата смъртъ.

Така, християнитѣ отъ все сърдце ще отдаватъ благодарность Богу, че сж задължени тъй строго и сжщевременно тъй благо да бѣгатъ по възможность по-далечъ отъ всѣко идолопоклонство къмъ плътта и отъ всѣко позорно робство на удоволствието. Тѣ съ ужасъ ще се отдалечаватъ, съ голѣма бдителность ще избѣгватъ отъ тия престѣпни умувания, които, за позоръ на човѣшкото достоинство, и сега се разпространяватъ устно или писмено подъ името „свѣршенъ бракъ“ и които правятъ отъ мнимия свѣршенъ—единъ извратенъ бракъ, както съ право е казано.

Прекаленото физиологично възпитание.

Това здраво учение и религиозно възпитание за християнския бракъ нѣматъ нищо общо съ прекаленото физиологическо възпитание, което въ наши дни се проповѣдва отъ мнимитѣ реформатори на брачния съюзъ, които твърдятъ, че работятъ за удобството на съпрузитѣ. Тѣ обширно разглеждатъ тия физиологически въпроси, обаче тѣхното учение е по-скоро изкуство да се грѣши ловко, отколкото добродетель да се живѣе цѣломъдро.

Затова, съ най-голѣмо удоволствие, почитаеми братя, Ние усвояваме думитѣ на нашия предходникъ, блаженопочившия Лъвъ XIII, който въ енцикликата си за християнския бракъ казва на владицитѣ по цѣлия свѣтъ:

„Не пренебрегвайте никое срѣдство, употребете всичкия си авторитетъ, за да запазите въ цѣлостта и чистота му, всрѣдъ народитѣ, които ви сж повѣрени, учението, което Нашиятъ Спаситель и апостолитѣ, тълкуватели на Божията воля, ни завещаха и което Католическата църква запази благочестиво и е заповѣдала на всички християни да го пазятъ до скончанието на вѣка“. (Енц. Arcanum, 10 II 1880).

Сътрудничество съ благодатъта.

Обаче, учението на Църквата, колкото и да е превъзходно, не стига само, за да се възстанови съобразността на брака съ Божествения законъ; дори и когато съпрузитѣ сж освѣтлени върху учението за брака, тѣ се нуждаятъ още и отъ твърде силна воля, за да съблюдаютъ светитѣ Божии и природни закони за брачния съюзъ. Каквито и да сж теоритѣ, които нѣкои искатъ да подържатъ и да разпространяватъ съ слово и съ перо, у съпрузитѣ трѣбва да има едно твърдо, постоянно и непоколебимо решение — въ всичко, що се отнася до брака, да се придържатъ безъ колебание о Божиитѣ заповѣди, като винаги си помагатъ взаимно съ любовъ, като пазятъ вѣр-

ността на целомъдрието, като не разклащатъ никога брачната връзка, като се ползуватъ винаги само християнски съ правата на брака, особено въ първото време на брачния съюзъ, така че, ако впоследствие обстоятелствата наложатъ въздържание, понеже ще бждатъ и двамата свикнали, то ще бжде по-лесно за изпълнение.

За да се придобие тая твърда воля и да се приведе въ дѣла, много полезно ще бжде за християнскитѣ сърузи да размишляватъ често за своето състояние и да си спомнятъ за Таинството, което сж получили. Нека си спомнятъ често, че съ особено Таинство сж били осветени и подкрепени, за да изпълняватъ обязаноститѣ на своето призвание; ефикасната сила на това Таинство, макаръ и да не дава начертание, трае постоянно. Затова нека размишляватъ върху тъй утешителнитѣ думи на светия кардиналъ Беларминъ, който заедно съ други видни богослови казва тъй благочестиво: „*Таинството бракъ може да се разгледа отъ две гледни точки: първо, когато то се извърш а, а второ — когато трае следъ извършването му. Това таинство прилича на Евхаристията, която е таинство не само въ момента, когато се извършва, но и презъ времето на сжществуването си; защото, докато сж живи съпрузитѣ, тѣхниятъ съюзъ е таинството на Христа и Църквата.*“ (Св. Раб. Беларминъ, **De controversiis, Matr.** II, гл. VI).

Но, за да може благодатъта на това таинство да произведе цѣлото си действие, изисква се сътрудничеството на съпрузитѣ, за което вече говорихме, и което се състои въ това: да извършатъ всичко, което зависи отъ тѣхъ, за да изпълнятъ ревностно обязаноститѣ си. И действително, както въ природата енергиитѣ, що Богъ е вложилъ, не се проявяватъ въ пълната си сила, ако хората не ги турятъ въ действие съ своя трудъ и своето сътрудничество, безъ което нѣма да извлѣкатъ никаква полза,—така и въ таинството благодатитѣ, които сж влѣни въ душата и пребждватъ тамъ, трѣбва да бждатъ оплодени съ добрата воля и сътрудничеството на хората. Нека, прочее, съпрузитѣ да не пренебрегватъ благодатъта на таинството, което е въ тѣхъ (Ср. **І. Тим. 4; 14**), а да изпълняватъ ревностно обязаноститѣ на своето звание, колкото и да сж трудни тѣ, та да изпитватъ всѣки день повече силата на благодатъта.

Ако се случи, съпрузитѣ да чувствуватъ тягостно обязаноститѣ на званието и живота си, нека не се отчайватъ, а да прилагатъ за себе си това, което Св. Павелъ пишеше на обичния си ученикъ Тимотея за Свещеничеството, когато последниятъ е билъ наклоненъ да се обезсърдчи отъ трудоветѣ и неудобствата: „*Затова ти напомнямъ да разпалашъ Божия даръ, кайто е въ тебе чрезъ моето ржкополагане. Защото Богъ не ни е далъ духъ на боязливостъ, а духъ на сила, любовъ и цѣломъдрие.*“ (**II Тим. 1; 6-7**).

Нуждната подготовка за брака.

Но всичко това, почитаеми братя, зависи въ голѣма частъ отъ подходящата подготовка на съпрузитѣ за брака — подготовка далечна и близка. И действително, не може да се отрече, че здравата основа на единъ щастливъ бракъ и гнилото основание на единъ нещастенъ браченъ съюзъ се подготвятъ въ сърдцата на младежитѣ още въ детинството и юношеството. Защото ония, които преди брака сж търсили егоистично винаги само себе си въ всичко, и сж се подчинявали на похотитѣ си, опасно е да не останатъ сжщитѣ и следъ брачния съюзъ, да не поженатъ това, което сж посѣли (**Ср. Гал. 6; 9**), т. е. печали въ семейното огнище, сълзи, взаимно презрение, борби, недоразумения, отбѣгване отъ общия животъ и особено опасността да си останатъ сжщитѣ съ неубуздани страсти.

Нека, прочее, годеницитѣ да се подготвятъ за брака надлежно, за да бждатъ въ положение да си помагатъ взаимно, да се борятъ заедно съ превратноститѣ на живота, а още повече — да придобиятъ вѣчното спасение и да образуватъ въ себе си вътрешния човѣкъ „до пълната възраст на Христовото съвършенство.“ (**ср. Еф. 4; 13**). Съ това и къмъ децата си тѣ по-лесно ще станатъ такива, каквито Богъ иска да бждатъ родителитѣ — истински бащи и истински майки, така че благочестивата имъ любовъ и неуморнитѣ имъ грижи да даватъ на децата имъ въ бащината кжща, дори и въ нищетата на тая долина отъ сълзи, да намѣрятъ нѣщо подобно на земния рай, гдето Създателътъ на човѣшкия родъ постави първитѣ хора. Така тѣ ще направятъ отъ децата си съвършени хора и безупрѣчни християни, ще имъ вдѣхнатъ истинския духъ на Църквата и ще имъ внушатъ това благородно чувство на привързаностъ и любовъ къмъ Отечеството, което се изисква отъ благочестието и признателността.

Затова, които искатъ да се свържатъ съ тая свещена връзка на брака, а сжщо и ония, на които е възложено да се грижатъ за възпитанието на християнската младежъ, трѣбва да отдадатъ най-голѣмо внимание на тия съвети, да подготвятъ доброто и предупредятъ злото и да си спомнятъ за съветитѣ, които дадохме въ нашата енциклика за възпитанието. Трѣбва, следователно, да се изправятъ порочнитѣ наклонности на децата още отъ най-нѣжна възраст, и тогава да се развиватъ и добритѣ наклонности. Преди всичко умоветѣ имъ трѣбва да бждатъ проникнати отъ Божието учение, а сърдцата имъ да бждатъ подкрепени съ помощта на Божията благодатъ, безъ която никой не може да обуздае лошитѣ си наклонности и безъ която сжщо не може да се очаква пълненъ и съвършенъ резултатъ отъ възпитателната дейностъ на Църквата, която Хри-

стосъ е обдарилъ именно съ небесно учение и божествени таинства, за да я направи дейна учителка на хората. (Ср. Енц. *Divini*, 31 XII, 1929 г.).

Що се отнася до близката подготовка на единъ щастливъ бракъ, най-важно е тукъ да се направи подходящъ изборъ на бждащия съпругъ, защото отъ тоя изборъ зависи най-много съпругеското щастие или нещастие, тъй като всѣки съпругъ може да бжде или мощна подкрепа, или пъкъ голѣма опасност и прѣчка за християнския животъ въ брака. Една неблагоприятна женитба ще бжде за презъ цѣлия животъ източникъ на неприятности, затова младитѣ, които избиратъ брачния животъ, трѣбва да обмислятъ дълго и зрѣло, преди да избератъ другаръ или другарка за презъ цѣлия животъ. Тѣ трѣбва да посветятъ мислитѣ си преди всичко на Бога и на истинската Христова вѣра, а следъ това на себе си, на бждащия си другаръ, на очакванитѣ деца, както и на човѣшкото цивилизовано общество, което произтича отъ брачния съюзъ като отъ изворъ. Нека тѣ измолватъ ревностно Божиата помощъ, за да стане изборътъ имъ съгласно християнското благоразумие: не подъ слѣпото давление на необузданата страсть, нито отъ жажда за пари или отъ другъ по-малко благороденъ потикъ, а подъ влиянието на истинска и честна любовъ, на искрена преданостъ къмъ бждещия съпругъ, за да търсятъ въ брака само целитѣ, за които Богъ го учреди. Най-после, младежитѣ и девицитѣ да не избѣгватъ да се допитватъ по тоя въпросъ до благоразумния съветъ на родителитѣ си и да уважаватъ много тия съвети, за да могатъ съ мъдростъта и опитностъта имъ да се предпазятъ отъ гибелнитѣ грѣшки и при сключването на брака да се ползватъ по-обилно отъ благословението на четвъртата заповѣдь: „Почитай баща си и майка си (това е първа заповѣдь съ обещание), за да ти бжде добре и да живѣешъ дълго на земята.“ (Еф. VI 6, 2-3. Изх. 20; 12.).

Нуждата отъ социални мѣроприятия.

Но, понеже не е рѣдкость, съпрузитѣ поради оскуденостъ на срѣдствата и лишение отъ материални блага, да срѣщатъ голѣми трудности за съвършено изпълнение на Божиитѣ заповѣди и за съблюдаване на съпругеската честностъ, очевидно е, че трѣбва да имъ се притече нѣкой на помощъ.

Справедлива заплата.

Преди всичко, трѣбва да се употребятъ всички усилия, за да се осъществи това, което Нашиятъ предходникъ Лъвъ XIII е заявилъ (Енц. *Rerum Novarum*, 15 май 1892 г.) „въ гражданското общество стопанскиятъ и социа-

ленъ строй трѣбва да бѣде уреденъ така, че всѣки глава на семейство да печели толкова, — съобразно съ общественото си положение и мѣстото, гдето живѣе, — за да получи колкото е нужно за своята издрѣжка и тая на жената и децата си: „*Защото заслужава работникътъ своята заплата.*“ (Лук 10; 7). Да се отказва на работника тая заплата или да му се дава по-малко, отколкото заслужава, — това е голѣма неправда и единъ грѣхъ, който Светото Писание причислява къмъ най-тежкитѣ. (ср. Втор. 24; 14-15). Но е позволено сѣщо да се опредѣля тъй низка заплата, че като се иматъ предъ видъ обстоятелствата, да не може да стигне за издрѣжката на семейството.

Обаче, трѣбва да се положатъ всички грижи, щото самитѣ съпрузи, дълго време преди да встъпятъ въ бракъ, да се погрижатъ предварително за нуждитѣ и тежеститѣ на бѣдещето си, или поне да ги облекчаватъ, както и да взиматъ съвети отъ вещи хора за начина, това да се постигне успѣшно и при туй честно. Ако ли пъкъ сами не могатъ да направятъ това, нека то се постигне чрезъ съединението на усилията на лица, живущи при сѣщитѣ условия, та чрезъ частни или обществени сдружения да се удовлетворятъ житейскитѣ нужди.

Дългътъ на богатитѣ.

Но когато съ изложенитѣ по-горе сръдства семейството, особено ако е многобройно и по-малко работоспособно, не може да уравни бѣжета си, християнската любовъ къмъ ближния налага непременно на християнското милосърдие да попълни недостига на беднитѣ, особено богатитѣ да се притичатъ на помощъ на нуждаещитѣ си, а тия, които иматъ излишѣци, да не ги изразходватъ за суетни работи и да не ги прѣскатъ за излишества, а да ги даватъ и посветяватъ за подържане живота на хората, на които липсва дори и необходимото. Ония, които биха сподѣлили богатството си съ Христа, присѣствуващъ въ беднитѣ, ще получатъ отъ Господа, когато дойде да сѣди свѣта, една твърде голѣма награда; а ония, които биха постѣпили противно на това, ще бѣдатъ тежко наказани. (ср. Мат. 15; 14 и сл.). Защото не напразно Апостолътъ предупреждава: „*А който има свѣтовнитѣ блага, пъкъ като види брата си въ нѣмотия, затвори отъ него сърдцето си, — какъ пребрѣжда въ такъвъ Божиата воля.*“ (I Иоан. 1; 17).

Дългътъ на държавата.

Но ако частнитѣ помощи не сѣ достатѣчни, общественитѣ власти трѣбва да ги наваксатъ, особено по единъ въпросъ, тъй важенъ за общото благо, какъвто е осигурия

ването на човѣшки условия за животъ на семействата и съпрузитѣ. И действително, ако семействата, особено многодетнитѣ, сж лишени отъ подходящо жилище; ако мъжетѣ не намиратъ работа, за да подържатъ живота си; ако продуктитѣ отъ първа необходимостъ струватъ прекалено скъпо; ако и съпругата, за голѣма вреда на семейния животъ, се вижда принудена да търси работа за пари, вънъ отъ домашнитѣ си обязанности; ако сжщата съпруга, като майка, въ обикновенитѣ, а дори и необикновенитѣ мъжи на майчинството, е лишена отъ съответната храна, отъ лѣкарство и отъ помощта на компетентенъ лѣкаръ, както и отъ други подобни помощи, — всѣки ще разбере, че съпрузитѣ ще изпаднатъ въ голѣмо отчаяние, защото за тѣхъ ще бжде мъчно да водятъ сносенъ семеенъ животъ и да съблюдаютъ Божиитѣ заповѣди; всѣки ще схване, на какви опасности това положение може да изложи обществения редъ, благоденствието, и дори самото съществуване на гражданското общество, защото хората, изпаднали въ такова отчаяние, могатъ да отидатъ до тамъ, че, като нѣматъ, какво да загубятъ, биха били завладѣни отъ надеждата, че може би ще получатъ повече облаги отъ преврата въ държания строй и неговитѣ институции.

Следователно, управниците, които се грижатъ за общото благо, не биха могли да пренебрегватъ тия материални нужди на съпрузитѣ и семействата, безъ да изложатъ на голѣми рискове държавата и общото благо. Тѣ трѣбва въ законопроектитѣ и бюджетитѣ да посвещавтъ голѣми грижи за повдигане на тия нищи семейства; тѣ дори трѣбва да смѣтатъ тая задача като една отъ най-голѣмитѣ отговорности на управлението.

Съ съжаление ще констатираме тукъ, че днесъ не е рѣдкость, при едно извращение на нормалния редъ, да се даватъ веднага на незаконородени деца и на извънбрачни майки значителни помощи отъ общественитѣ сръдства, които пъкъ се отказватъ на законната майка, или ѝ се даватъ крайно оскѣдно и почти противъ волята. Наистина, и незаконороденитѣ деца и извънбрачните майки трѣбва сжщо да се подпомагатъ, за да се избѣгватъ по-голѣми злини.

Сътрудничеството на Църквата и Държавата.

Обаче, почитаеми братя, Държавата не трѣбва да се грижи, щото бракътъ и семейството да се поставятъ на здрави основи само за земнитѣ блага: това е важно и за благо на душитѣ. Трѣбва да се гласуватъ и спазватъ справедливи закони за съпружеската вѣрность и взаимната подкрепа на съпрузитѣ. Защото историята ни учи, че благоденствието на държавата и земното щастие на гражданитѣ не може да се осигури и закрепи, ако се разклаща основата, на която тѣ сж съградени, т. е. благонравие,

и ако пороцитѣ на гражданитѣ преграждатѣ пѣтя на източника, отъ който държавата черпи своя животъ, т. е. бракътъ и семейството.

Но, за да се спази нравствениятъ редъ, не е достатъчно да се прибѣгва само до външнитѣ сили и до санкциитѣ, съ които разполага държавата, нито да се показва на хората красотата на добродетелта и нуждата отъ нея, а трѣбва къмъ това да се присъедини и църковната властъ, която разпространява въ ума свѣтлината на истината, ръководи волята и може да подкрепи човѣшката слабостъ съ помощта на Божията благодатъ. Единствената църковна властъ е Църквата, учредена отъ Нашия Господъ Исуса Христа, затова ние настоятелно въ Господа увещаваме управниците да свържатъ и подържатъ връзки на съгласие и приятелство съ Христовата Църква. И така, като обединятъ усилията и ревността си, дветѣ власти ще отстранятъ грамаднитѣ щети, които безредието на нравитѣ, като засѣга брака и семейството, нанася на Църквата и на гражданското общество.

Гражданскитѣ закони.

Въ тази важна задача гражданскитѣ закони могатъ много да подпомогнатъ Църквата, ако въ своитѣ постановления иматъ предъ видъ Божиитѣ и църковнитѣ закони и наказватъ нарушителитѣ имъ. Има мнозина, които мислятъ, че нравствениятъ законъ позволява това, което допускатъ държавнитѣ закони или поне не го наказватъ; — или пъкъ, въпрѣки свидетелството на съвѣстѣта си, използватъ всичкитѣ свободи, дадени отъ закона, защото нѣматъ Божи страхъ и не се опасяватъ отъ гражданскитѣ закони. Така тия хора често ставатъ причина за гибель не само за себе си, но и за другитѣ.

Сигурно е, впрочемъ, че отъ това сътрудничество на Църквата и Държавата нѣма да пострададѣ правата на държавата и тѣхната цѣлостъ. Всѣко недовѣрие, всѣка боязнь за това е суетна и безосновна, както ясно е казалъ Лъвъ XIII: „Никой не се съмнява, че божествениятъ Основателъ на Църквата — Исусъ Христосъ е пожелалъ, църковната властъ да бѣде отдѣлена отъ гражданската, и всѣка властъ да изпълнява безъ прѣчки собствениятъ си задачи, обаче съ тава условие, — което е полезно и за дветѣ власти и е изгодно за всички хора, — че между тия власти ще царува съгласие и хармония... Когато гражданската властъ поддържа съ свещената властъ на Църквата приятелско съгласие, последното по необходимостъ принася голѣми изгоди и на дветѣ власти, защото достоинството на държавата се повишава, и докогато върата му служи за ръководителка, управлението винаги ще остане справедливо. Същевременно това съгласение доставя и на Църквата срѣдство за отбрана и

покровителство, които отиватъ въ полза на върнитъ.“ (Енц. Arcanum, 10 февр. 1880 г.)

Примѣрътъ на Италия.

Така — нека приведемъ единъ скорошенъ и блѣскавъ примѣръ — споредъ тоя редъ и напълно споредъ Христовия законъ стана, че тържествената спогодба, щастливо сключена между Светия Престолъ и Италия, съдържа включено въ своитъ постановления едно мирно съглашение и приятелско сътрудничество по отношение на брака, както подобава на славната история на италианския народъ и на неговитъ стари върски традиции. И действително, въ Латеранската спогодба по тоя въпросъ се чете: „Италианската държава, въ желанието си да възстанови достойнството на брака — основа на семейството — съобразно съ традициитъ на своя народъ, придава граждански последици на тайнството бракъ, сключенъ споредъ постановленията на каноническото право.“ (Конкорд. гл. 34, Act. Apost. Sed., XXI (1929), стр. 290).

Нека това послужи за примѣръ и доказателство, че дори и въ наше време, когато — уви! — тъй често се проповѣдва пълното отдѣляне на Държавата отъ Църквата, и даже отъ всѣка религия, дветъ суверенни власти могатъ, безъ никакво накрънение на своитъ права и на своя суверенитетъ, да се сближатъ и да се сдружатъ въ взаимно съгласие и приятелска спогодба за общото благо и на дветъ; и че тия две власти могатъ да съединятъ сжщо и отговорноститъ си около брака, та по тоя начинъ да отстранятъ отъ християнскитъ семейства пагубнитъ опасности и дори належащата гибель.

Препорѣжитъ на Св. Отецъ.

Всичкитъ тия въпроси, почитаеми братя, върху които Ние, подтикнати отъ пастирскитъ Ни грижи, се спрѣхме внимателно, желаемъ — съобразно съ внушенията на Християнското благоразумие — да бждатъ широко разгласени всрѣдъ нашитъ любими чеда, повѣрени направо на вашитъ пастирски попечения, всрѣдъ всички членове на голѣмото Христово семейство, безъ никакво изключение; нека тѣ бждатъ освѣтлени, за да познаятъ всички напълно истинското учение за брака, да се предпазятъ грижливо отъ заблудитъ на лъжеучителитъ, а особено, като „отхвърлятъ нечестieto и свѣтскитъ похоти, да живѣятъ цѣломядрено, праведно и благочестиво въ сегашния вѣкъ, да очакватъ блажената надежда и да се яви славата на великия Богъ и Спасителъ нашъ Исусъ Христосъ“. (Тит. 2; 12—13)

Нека, прочее, Всемогщиятъ Отецъ, „отъ Когото всѣко бащинство се именува на небето и земята“ (Еф. 3; 15) Който подкрепя слабитъ и насърчава боязливитъ и страх-

ливитѣ; нека Христосъ, нашиятъ Спасителъ и Изкупителъ, Който учреди и усъвършенствува почитаемиѣ тайнства (**Трид. Съб., сес. 24**) и пожела да направи отъ брака образъ на своето неизказано единение съ Църквата; нека Духъ Свети, Богъ—Любовъ, свѣтлина на сърдцата и сила на умоветъ, направи, — щото Нашиѣ наставления въ настоящата енциклика за брака, за чудния Божии законъ и чудната Божия воля по това августейше тайнство; за заблудитѣ и опасноститѣ, които го заплашватъ, за цѣлебнитѣ срѣдства, до които трѣбва да се прибѣгва,—да бждатъ разбрани отъ всички, приети съ благородни предразположения и изпълнени съ помощта на Божията благодатъ, за да разцѣфнатъ съ това въ християнскитѣ бракове плодността, посветена Богу, непорочната вѣра, непоклатната сигурностъ, светостъта и пълнотата на таинственитѣ благодати.

За да благоволи пъкъ Богъ, Дарителъ на всички благодати, „който прави у насъ искането и действуването“ (**Филип. 2; 13**), да осъществи нашата просба, споредъ величието на Своето Всемогъщество и Своята Благостъ, Ние най-смирено изливаме нашиѣ ревностни молитви предъ Престола на Неговата Благостъ и, като залогъ на обилното благословение на Тоя Всемогъщъ Богъ, Ние, почитаеми братя, изпращаме на васъ, на духовенството и на паството, повѣрено на бдителнитѣ ви грижи, своя апостолски благословъ.

Издадена въ Римъ, при „Св. Петъръ“, на 31 декемврий 1930 год., девета на Нашето Първосвещенство.

(подп.) **Папа Пий XI.**

PS
144
7143
1861